

Krymští Tataři ve fotografiích Rifhata Yakupova

BcA. Andrii Konontsev

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ateliér Reklamní fotografie

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: BcA. Andrii Konontsev

Osobní číslo: K13250

Studijní program: N8206 Výtvarná umění

Studijní obor: Multimédia a design – Reklamní fotografie

Forma studia: prezenční

Téma práce: 1. Teoretická část:

Krymští Tataři ve fotografiích Rifhata Yakupova

2. Praktická část:

a) autorská publikace:

Návrat

b) volný výstavní soubor:

Krymští Tataři

Zásady pro vypracování:

1. Teoretická část:

Rozsah práce: minimálně 35 stran textu + předepsané přílohy. Součástí obhajoby práce i hodnocení je přednáška na téma teoretické části diplomové práce v rozsahu maximálně 25 minut. Součástí přednášky je obrazová prezentace. Přednáška není reprodukováním obsahu práce!

2. Praktická část:

a) autorská publikace na zvolené téma: cca 20 fotografií, odevzdává se definitivní podoba – 2 ks vázané publikace včetně grafické úpravy titulní strany, řešení jednotlivých stran či kapitol, doporučený formát min. A4 nebo formát odvozený. Současně se odevzdává artist's statement (400 – 500 slov).

b) volný výstavní soubor: ucelený, koncipovaný soubor fotografií, vycházejících, případně navazujících na téma autorské publikace. Odevzdává se min. 9 ks fotografií uceleného výstavního souboru, vlastního projektu, výstavní formát, archivní kvalita fotografií, adjustované + artist's statement (400 – 500 slov).

c) prezentační CD (2 ks): obsahuje všechny teoretické i praktické části diplomové práce. Teoretická v .pdf formátu a dále všechny fotografické práce v uvedených technických parametrech (náhledy 75dpi a plná data 300dpi, tisková kvalita), včetně artist's statementu obou částí diplomové práce, vždy cca 400 – 500 slov.

Dále na samostatném nosiči CD-ROM odevzdejte obrazovou dokumentaci praktické části závěrečné práce v minimálním počtu 10 kusů pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do Portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

Rozsah diplomové práce: viz Zásady pro vypracování

Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam odborné literatury:

doporučené zdroje:

veškerá dostupná odborná literatura a webové stránky vztahující se k tématu po konzultaci s vedoucím práce.

Vedoucí teoretické části: **MgA. Eliška Blažková**
Ateliér Reklamní fotografie

Vedoucí praktické části: **prof. Mgr. Jindřich Štreit**

Datum zadání diplomové práce: **2. listopadu 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **13. května 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
děkanka

[Signature]
doc. MgA. Jaroslav Prokop
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на вѣдомі, же бакалѣрскѣ/дипломовѣ прѣце буде уложѣна в електроникѣ подобѣ в университетнѣм информѣцнѣм систѣму а буде доступнѣ к нѣхлѣднѣтѣ;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně11. 12. 2015.....

BcA. Andrii Konontsev

Jméno, příjmení, podpis

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

²⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

³⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně 12.05.2016

Andrii Konontsev

Poděkování

Děkuji za cenné připomínky, užitečné rady a vedení mé diplomové práce MgA. Elišce Blažkové.

Děkuji své mámě a bratrovi.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce zkoumá život krymských Tatarů, prezentovaný na fotografiích Rifhata Yakupova. Jejich způsob života, tradice, svátky a mnoho dalších událostí byly převedeny do unikátních fotografií z dílny tohoto fotografa. Hlavním tématem tvorby Rifhata Yakupova je život Tatarů. Detailněji se tento fotograf ve své práci soustředí na Tatary krymské. Rifhat přijíždí na počátku 90. let do Krymské republiky a stává se svědkem jedinečných akcí – návratu lidí do jejich historické vlasti.

Klíčová slova: Rifhat Yakupov, Krym, krymští Tataři, Tatarstán, fotožurnalistika, dokumentární fotografie

ABSTRACT

This diploma thesis examines the life of the Crimean Tatars, presented in photos of Rifhat Yakupov. Their way of life, traditions, holidays and more are transferred to the unique pictures of this photographer. The main theme of the creativity of Rifhat Yakupov is the life of the Tatars. A special place in his photographs are devoted to the Crimean Tatars. Rifhat arrives in the early 90s in the Republic of Crimea and becomes witness of unique events – the return of people to their historical homeland.

Keywords: Rifhat Yakupov, Crimea, Crimean Tatars, Tatarstan, photojournalism, documentary photography

OBSAH

ÚVOD	9
1 DĚJINY KRYMU.....	11
2 KRYMŠTÍ TATAŘI	16
2.1 DĚJINY KRYMSKÝCH TATARŮ	16
2.1.1 Etnické skupiny	20
2.1.2 Migrace (stěhování)	20
2.1.3 Krymskotatarský jazyk.....	21
2.1.4 Národní symbol (vlajka)	22
2.1.5 Deportace krymských Tatarů	24
2.2 KULTURA A BĚŽNÝ ŽIVOT KRYMSKÝCH TATARŮ	26
2.2.1 Tradiční osady a obydlí	27
2.2.2 Tradiční oděv a ozdoby	29
2.2.3 Tradiční jídlo	33
2.2.4 Krymskotatarské svátky	35
2.2.5 Krymskotatarská svatba	38
2.2.6 Krymskotatarský pohřeb	40
2.3 UMĚNÍ KRYMSKÝCH TATARŮ	42
3 FOTOGRAFIE NA KRYMU	45
4 RIFHAT YAKUPOV	46
4.1 ETAPY JEHO ŽIVOTA	46
4.2 CESTA K SOBĚ PROSTŘEDNICTVÍM FOTOGRAFIE	50
4.3 FOTOGRAFICKÝ PROJEKT „KRYMŠTÍ TATAŘI – KRONIKA NÁVRATU“	56
4.4 ŽIVOT RIFHATA YAKUPOVA NA KRYMU	68
4.5 VNÍMÁNÍ KRYMU V DNEŠNÍ DOBĚ	70
4.6 AUTORSKÉ PUBLIKACE A VÝSTAVY	71
ZÁVĚR.....	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	77

ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám tematikou krymských Tatarů skrze fotografie Rifhata Yakupova. Rifhat, který se narodil ve městě Iževsk (hlavní město Udmurtské republiky, Rusko), se již v mladém věku zamýšlel nad svými kořeny a nad tím, kdo je a jaký je jeho národ. Tyto otázky přivedly Rifhata k hlavnímu tématu jeho práce – do dnešních dnů prostřednictvím fotografií odhalovat různé etnické skupiny Tatarů. Zvláštní místo v jeho fotografiích však zauímají Tataři krymští. V roce 1990 přijel Rifhat Yakupov na Krym. V té době se vracelo a znovu usídlovalo asi 200 tisíc krymských Tatarů ve své historické vlasti. Fotograf zachycuje tento historický okamžik. Jedinečnost záběrů Rifhata Yakupova spočívá v tom, že je jediným fotografem, kterému se v této době podařilo sblížit se s krymskými Tatary, stát se jedním z nich a zachytit na film příběh o návratu do vlasti po masivní deportaci.

Diplomová práce se skládá ze tří hlavních částí, které jsou navzájem neodmyslitelně propojeny: Krym, krymští Tataři a Rifhat Yakupov. Chcete-li plně pochopit Rifhatovy fotografie zasvěcené krymským Tatarům, musíte se nejprve seznámit s bohatou, složitou a unikátní historií poloostrova Krym. Navzdory skutečnosti, že se někteří vědci dohádají o „životní cestě“ Krymu, mým úkolem bylo přesně a jasně sdělit čtenáři základní historická fakta. V době psaní diplomové práce jsem se střetával s velkým množstvím falešných jednostranných informací jak v tištěné literatuře, tak i na internetu. Proto jsem každou část práce, která je spjata s historickými fakty, konzultoval s historiky, archiváři a také učiteli dějepisu pobočky Moskevské státní univerzity v Sevastopolu.

Národ krymských Tatarů, který se zrodil a zformoval na území Krymského poloostrova, má dramatickou a kontroverzní historii a jedinečnou kulturu. Fotografiemi Rifhata Yakupova budu ilustrovat způsob života, tradiční oděv a architekturu, lidové slavnosti a svatby. V neposlední řadě také seznámím čtenáře s významným fotografickým projektem Rifhata Yakupova, který je věnován návratu krymských Tatarů do jejich vlasti.

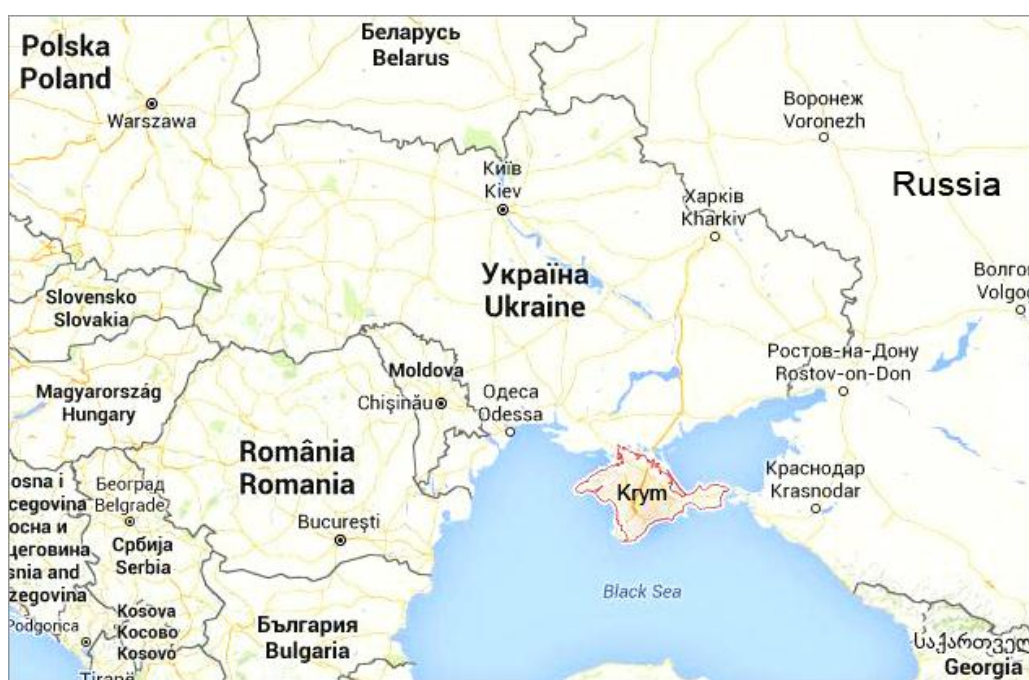
Myšlenka napsat diplomovou práci na toto téma mě napadla v létě 2015 během fotografování mého projektu nazvaného Krymští Tataři. Tehdy jsem již druhým rokem cestoval po Krymu, seznamoval se s každodenním životem krymskotatarských rodin, s jejich svatebními tradicemi a prací umělců. Během fotografování jsem se setkal s Mamutem Čurlu – s malířem, výrobcem keramiky a také tkalcem koberců. Při našem setkání mi věnoval

knihu Chajtarma – umění krymských Tatarů, ve které byly publikovány snímky Rifhata Yakupova. Tak jsem se poprvé seznámil s dílem tohoto fotografa, jehož hlavním zájmem je téma tatarského národa jako celku a krymských Tatarů zejména.

O něco později jsem se seznámil a začal se setkávat s fotografem Rifhatem Yakupovem. Po celou dobu psaní práce jsme byli v neustálém kontaktu prostřednictvím e-mailu.

1 DĚJINY KRYMU

Krym (ukrajinsky Krym, krymskotatarsky Qırım, Къырым) – poloostrov v severní části Černého moře, od severo-východu je omýván Azovským mořem. Republika Krym se stala subjektem Ruské federace dne 18. března 2014, po referendu a na základě dohody o připojení k Rusku. Ukrajina neuznává odtržení Krymu ze svého celku a považuje přistoupení Krymu k Rusku za okupaci (anexi¹) území autonomní republiky Krym a Sevastopolu Ruskou federací. 27. března 2014 přijalo Valné shromáždění OSN² rezoluci o svém závazku k územní celistvosti Ukrajiny v jejích mezinárodně uznaných hranicích.

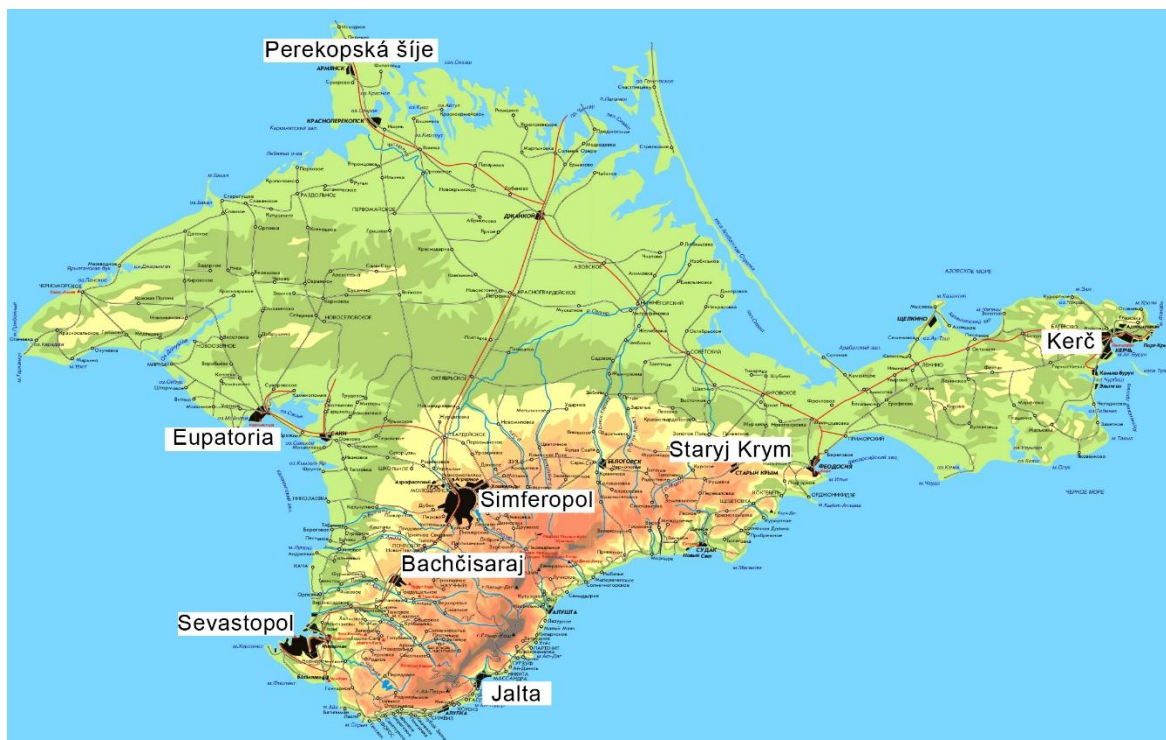

Obrázek 1: Mapa Krymu a sousedících států, 2016

Podle sčítání v roce 2014 je počet obyvatel Krymu 2 293 673 osob 133 národností. Nejpočetnější skupiny jsou: Rusové – 65,31 %, Ukrajinci – 15,07 %, krymští Tataři – 10,17 % (tabulky s výsledky federálního statistického průzkumu „Sčítání lidu v krymské federální oblasti,“ 2014). [6]

¹ Anexe – připojení, ovládnutí cizího státního území.

² OSN – Organizace spojených národů, která vznikla v říjnu 1945 pro zachování a posílení mezinárodního míru a bezpečnosti a pro rozvoj spolupráce mezi národy.

Obrázek 2: Mapa Krymu, 2014

Od antických dob se pro poloostrov ustálil název Tavrika, který je odvozen od názvu starověkých kmenů Taurů, kteří obývali jižní části Krymu. Dnešní název „Krym“ se stal obecně používaným od 13. století, pravděpodobně podle názvu města „Qırım“, které se po obsazení severní části Černého moře Mongoly stalo sídlem místodržícího chána Zlaté hordy³. Je také možné, že název „Krym“ je odvozen z Perekopské šíje⁴ (ruské slovo „perekop“ – jde o překlad tureckého slova „qirim“, což znamená „příkop“). Od 15. století byl Krymský poloostrov nazýván Taurií a po jeho připojení k Rusku v roce 1783 – Tauridou. V dubnu 1919 byla Tauridská gubernie změněna na Krymskou autonomní sovětskou socialistickou republiku.

Krymský poloostrov – díky své geografické poloze a jedinečným přírodním podmínkám byl od antických dob křižovatkou mnoha mořských cest spojujících různé vlády,

³ Zlatá Horda – středověký stát v Eurasii založený mongolskými Tatary, existoval od roku 1243 do roku 1481.

⁴ Perekopská šíje – pruh země spojující Krymský poloostrov s pevninou. Odděluje Karkinitický záliv Černého moře a záliv Sivaš.

kmeny a národy. Nejznámější Hedvábná stezka⁵ protínala Krymský poloostrov a spojovala římskou říši a čínské impérium.

Obrázek 3: Rifhat Yakupov, Krym, 1990

První lidé se na krymském území objevili asi před sto tisíci lety. Krátká teplá zima a dlouhé slunečné léto, bohatá flóra a fauna na Krymu umožňovaly kmenům a národům, už v dávných dobách usazených na jejich území, zabývat se lovem, rybařením, včelařstvím, chovem skotu a zemědělstvím. Výskyt velkého množství železné rudy na poloostrově přispěl k rozvoji řemesel a hutnictví. Na Krymu žili v různých historických obdobích příslušníci kmene Tauri, Kimmerijci, Skythové a Řekové, Sarmati a Římané, Gótové, Hunové, Avaři, Bulhaři, Chazaři, Slované, Pečeněhové, Polovci, mongolští Tataři a krymští Tataři, Karaimové, Krymčáci, Italové a Turci. Některé národy a jejich potomci žijí na Krymském poloostrově do dnešních dnů: krymští Tataři, Krymčáci a Karaimové.

Je důležité si uvědomit, že vzhledem k tak rozsáhlému a rozmanitému přílivu národů a jejich míchání nedospěli historici dosud k jednotnému názoru, kdo jsou původní obyvatelé Krymu, předpokládáme-li, že původní obyvatelé – to je etnická skupina, která ovládla dosud

⁵ Hedvábná stezka – systém obchodních cest spojujících od 2. st. př. n. l. do 15. st. země Eurasie – ze západní Evropy až do Číny.

neosídlené území. V průběhu psaní své diplomové práce jsem se s touto otázkou obrátil na historiky, ale konkrétní odpověď jsem nedostal.

Historie Krymu, to je proplétání východu se západem, historii Řeků a Zlaté hordy, Tatarů a Slovanů, církví prvních křesťanů a mešit. Na konci 15. století se přímořská města a hornatá část Krymu staly součástí osmanské říše⁶. Zbytku poloostrova vládl Krymský chanát – vazal osmanské říše. Rusko-turecká válka v letech 1768–1774 znamenala konec osmanské nadvlády nad Krymem a podle mírové smlouvy z Küçük Kaynarca⁷ v roce 1774 se Osmané vzdali kontroly nad poloostrovem. V roce 1783 byl Krym připojen k ruskému impériu. Začíná výstavba města Sevastopol jako centra ruského černomořského námořnictva, a města Simferopol v roce 1784, jako centra Tavridské gubernie. [5]

Při obhajobě geopolitických zájmů se v letech 1853–1856 rozhořela Krymská neboli Východní válka – válka mezi ruským impériem na straně jedné a koalicí britské, francouzské a Osmanské říše a království Sardinie na straně druhé.

První světová válka (1914–1918) byla jedním z nejmasovějších ozbrojených konfliktů v dějinách lidstva. Krym je jedinou oblastí ruského impéria na území dnešního Ruska, kde probíhaly válečné operace první světové války.

Během druhé světové války v letech 1939–1945 se Krym stal dějištěm zuřivých bojů s fašisty. Od poloviny listopadu 1941 do 12. května 1944 byl Krym okupován německými vojsky. Poloostrov byl od fašistů osvobozen na jaře 1944. V sovětských dobách se Krym stal součástí RSFSR⁸, v roce 1954 byl poloostrov na základě rozhodnutí sovětského vedení předán Ukrajinské SSR⁹. Od roku 1991, po rozpadu Sovětského svazu, se Krym stal součástí Ukrajiny. [1]

⁶ Osmanská říše – stát vytvořený v roce 1299 turkotatarskými kmeny Osmana I. v severozápadní Anatolii.

⁷ Küçük Kaynarca – mírová smlouva uzavřená mezi Ruskem a Osmanskou říší 10. července 1774. Tato smlouva ukončila rusko-tureckou válku, která začala v roce 1768.

⁸ RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika.

⁹ Ukrajinská SSR – Ukrajinská sovětská socialistická republika (1919–1991). Nezávislý stát, jeden ze zakládajících států Sovětského svazu (SSSR), svazová republika v jeho svazku.

16. března 2014 bylo z vůle lidu na Krymu vyhlášeno referendum o statusu poloostrova. Kolem 95 % obyvatel poloostrova vyjádřilo přání připojit se k Ruské federaci. Příčinou byla staletá historie a nezákonný státní převrat a změna vlády na Ukrajině – Euromajdan¹⁰. Do roku 2016 je poloostrov Krym předmětem územních sporů mezi Ruskem, který jej ovládá od března 2014, a Ukrajinou. Většina členských států OSN nadále vnímá celý Krym jako součást Ukrajiny. [7]

¹⁰ Euromajdan – masový tříměsíční protest v centru Kyjeva (Ukrajina), který začal 21. listopadu 2013. To vedlo ke změně vlády násilným a nezákonným způsobem.

2 KRYMŠTÍ TATAŘI

2.1 Dějny krymských Tatarů

Krymští Tataři neboli Krymci – národ, který se historicky zformoval na Krymu v 13.–17. století. Mateřským jazykem je krymskotatarský jazyk, který patří do turkické skupiny altajské rodiny jazyků. Převážná většina krymských Tatarů jsou sunnitští muslimové¹¹. V roce 2016 žije na Krymu 243 433 krymských Tatarů. [8]

Obrázek 4: Rifhat Yakupov, „Namaz“, Krym, 1990

¹¹ Sunnitští muslimové – nejpočetnější stoupenci hnutí islámu. Počet sunnitů tvoří více než 80 % všech praktikujících muslimů.

Historickým jádrem krymskotatarského etnika jsou turkické¹² kmeny, které se usadily na Krymu. Hlavními etnickými skupinami, které osídlily Krym ve starověku a středověku, byli Taurové, Skythové, Sarmati, Alani, Bulhaři, Řekové, Gótové, Chazaři, Pečeněhové, Polovci, Italové, Adigové (Čerkesové), Turci. V průběhu staletí nově přichozí kmeny na Krym asimilovaly ty, které zde žily již dříve, nebo se samy začlenily do jejich prostředí. Významná role při formování krymskotatarského národa přísluší západním Kypčakům¹³ (Polovcům). Kypčakové od 11.–13. století obsazovali povolžské, azovské a černomořské stepi. Od druhé poloviny 11. století začali aktivně pronikat na Krym.

V polovině 13. století si Krym podmanili Mongolové pod vedením Bátú-chána¹⁴ a začlenili ho do jimi založeného státu – Zlaté hordy. V období Hordy se na Krymu objevili zástupci rodů Shirin, Argyn, Barin a dalších, které později tvořily páteř krymskotatarské stepní aristokracie. Do toho období spadá také rozšíření na Krymu etnika „Tataři“ – toto je obecný název pro veškerou turkickou populaci. Vnitřní rozbroje a politická nestabilita v Hordě vedly k tomu, že v polovině 15. století se Krym oddělil od vládců Hordy a vznikl nezávislý Krymský chanát, který existoval od roku 1441 do roku 1783. Zakladatel dynastie krymských chánů Hadži I. Girej (Geraj) vytvořil nezávislý stát s hlavním městem Bachčisaraj. Éra Krymského chanátu znamenala období rozkvětu krymskotatarské kultury, umění a literatury.

Významný vliv na historii etnika na Krymu mělo šíření islámu na poloostrově. Podle místních legend přinesl islám na Krym v 7. století pomocník proroka Mohameda Malik Al-Ashtar¹⁵. Nicméně aktivně se na Krymu začal islám šířit teprve po přijetí islámu jako státního náboženství ve 14. století zlatohorským chánem Uzbekem¹⁶.

¹² Turkotatarské národy – etnolingvistická komunita, která vznikla na území Altaje a stepí Asie, první zmínky se datují do II. tisíciletí před naším letopočtem.

¹³ Kypčaky anebo Polovci – kočovný národ turkotatarského původu.

¹⁴ Batu Chán (1227–1255/1256) – mongolský vojevůdce a státník.

¹⁵ Málík al-Aštar (619–647) – vojenský a politický vůdce v době vlády kalifa Usmána, zastánce Ali ibn Abi Taliba.

¹⁶ Uzbek-chán (1283–1341) – státník, panovník Zlaté hordy od roku 1313 do roku 1341.

Koncem 15. století byly vytvořeny základní předpoklady, které vedly ke vzniku samostatné krymskotatarské etnické skupiny: na Krymu vznikla politická vláda Krymského chanátu a osmanského impéria, turkické jazyky se staly dominantní a islám získal status státního náboženství na celém území poloostrova. Důležitou součástí tohoto procesu byla lingvistická a náboženská asimilace etnicky velmi smíšené křesťanské populace (Řekové, Alani, Gótové, Čerkesové, křesťané mluvící jazykem Polovců, včetně potomků asimilovaných vyjmenovaných národů v dřívější době Skytů, Sarmatů atd.) tvořící na konci 15. století většinu v horských a jižních pobřežních oblastech Krymu.

Obrázek 5: Rifhat Yakupov, „První namaz“, vesnice Taraktaš, Krym, 1993

Po vzniku SSSR¹⁷, v roce 1922, Moskva uznala krymské Tatary za domorodé obyvatelstvo Krymské autonomní sovětské socialistické republiky v rámci politiky zjišťování původu. V dvacátých letech 20. století bylo Tatarům umožněno rozvíjet svoji kulturu. Na Krymu vycházely krymskotatarské noviny, časopisy, fungovaly vzdělávací instituce, muzea, knihovny a divadla. Krymskotatarština se stala spolu s ruštinou úředním jazykem autonomie. Používalo ji více než 140 vesnických sovětů. [2]

¹⁷ SSSR – Svaz sovětských socialistických republik, který existoval v Eurasii v rozmezí let 1922 až 1991.

V letech 1920–1930 tvořili Tataři 25 % až 30 % z celkového počtu obyvatel Krymu. Nicméně hladomor a represe na počátku 30. let 20. století v Sovětském svazu se dotkly i obyvatel Krymu. Podle posledních údajů z roku 1939 bylo na Krymu 218 179 Krymských Tatarů, což je již 19,4 % z celkového počtu obyvatel poloostrova. Po druhé světové válce v roce 1944 došlo k masové deportaci krymskotatarského lidu, Řeků, Arménů, Bulharů a Němců. Důvodem byla „Vlastizrada“. Z Krymu bylo do Střední Asie a na Ural násilně vystěhováno 193 865 Krymských Tatarů. V roce 1989 začal hromadný návrat krymských Tatarů do jejich vlasti. Na počátku 21. století bylo na Krymu asi 250 tisíc krymských Tatarů. [8]

Obrázek 6: Rifhat Yakupov, Krym, 1991

2.1.1 Etnické skupiny

Národ krymských Tatarů se skládá ze tří subetnických skupin: obyvatelé stepi neboli Nogajové¹⁸, obyvatelé hor – horalové neboli Tatové¹⁹ a obyvatelé jižního pobřeží neboli Jalybojlové²⁰. [13]

Obrázek 7: Rifhat Yakupov, vesnice Kapsichor, Krym, 1997

2.1.2 Migrace (stěhování)

Krymští Tataři žijí převážně na Krymu (asi 243 tisíc), v přilehlých oblastech kontinentálního Ruska (2,4 tisíce) a v přilehlých oblastech Ukrajiny (2,9) a také v Turecku, Rumunsku (24 tisíce), Uzbekistánu (90 tisíce), Bulharsku (3 tisíce). [8]

¹⁸ Nogajové – etnická skupina turkického původu.

¹⁹ Tatové – etnická skupina původem z íránského nebo perského národa.

²⁰ Jalybojlové – etnická skupina tureckého původu.

2.1.3 Krymskotatarský jazyk

Jazyk krymských Tatarů patří k turkotatarským jazykům, které patří do rodiny altajských jazyků²¹. Je důležité poznamenat, že tento jazyk je dodnes jedním ze oficiálních jazyků Krymské republiky.

Do roku 1927 používal krymskotatarský jazyk arabskou abecedu, od roku 1928 do roku 1939 latinskou a od roku 1939 cyrilici. Od devadesátých let minulého století se postupně přechází na latinskou abecedu, schválenou ustanovením Nejvyššího sovětu Krymské republiky v roce 1997. Tato abeceda se liší od abecedy používané ve třicátých letech minulého století a je to vlastně turecká abeceda doplněná o dvě dodatečná písmena Q a Ň.

V současné době se používá jak cyrilice, tak i latinská abeceda. Je nutno uvést, že na internetu se používá téměř výhradně latinská abeceda a většina tiskovin je v cyrilici. [8]

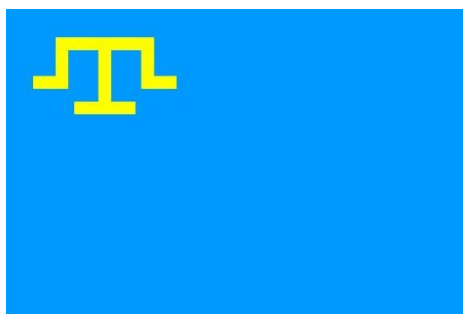
Obrázek 8: Rifhat Yakupov, „Dům krymských Tatarů“, Krym, 1990

²¹ Altajské jazyky jsou jazykovou rodinou rozšířenou v Asii a ve východní části Evropy.

2.1.4 Národní symbol (vlajka)

Vlajka krymských Tatarů je světle modré barvy se žlutým emblémem (tamga, Tarak-tamga) v horním levém rohu. Nejprve byla vlajka schválena Kurultajem²² (národním shromážděním) krymských Tatarů v roce 1917, po Únorové revoluci²³ v Rusku. 30. června 1991 byla znovu svolaným Kurultajem tato vlajka opět schválena jako státní symbol. 26. června roku 2010 tak slaví krymští Tataři jako den krymskotatarské vlajky. [2]

Žlutá barva je barvou zlata, které symbolizuje duchovní a tělesnou čistotu. Modrá barva je tradiční barvou turkotatarských národů a vyjadřuje čisté nebe a svobodu, ale také barvu smutku. Dohromady vytvoří tyto barvy barvu zelenou, což je barva života a zasvěcení, pravdy a nesmrtelnosti. [9]

Obrázek 9: Vlajka krymských Tatarů

Obrázek 10: Tarak-tamga

V horním levém rohu vlajky je zobrazen Tarak-tamga, což je rodový znak dynastie Girejů, která vládla Krymskému chanátu, tento symbol používají dnes krymští Tataři jako národní symbol. Tamga je znakem příslušnosti: rodový nebo rodinný znak, symbol vlastnictví, emblém, značka, cejch, pečeť, ukazatel atd. Slovo „tamga“ z mongolštiny znamená doslova „razítko/pečeť“. Jako první začal používat tento symbol zakladatel Krymského chanátu Hadži I Girej (právě proto existuje tento symbol a používá se jako znak dynastie Girejů, kteří dříve vládli krymským Tatarům). V Krymském chanátu se Tarak-tamga stal symbolem vládnoucí dynastie a moci chanátu. Vyobrazení Tarak-tamgy se razilo na mince, kreslilo se na fasády veřejných budov, na vlajky, na nálepky, na náhrobky,

²² Kurultaj - národní kongres, nejvyšší zplnomocněný orgán krymskotatarského lidu.

²³ Únorová revoluce (1917, Rusko) – masové protivládní demonstrace, které vedly ke svržení ruského samoděržaví a ustanovení prozatímní vlády.

označoval se jím dobytek a různé předměty. (Dodnes se zachovaly fresky a reliéfy v bachčisarajském chánském paláci.) [8]

Existují různé výklady tohoto symbolu. Mnozí tvrdí, že Tarak-tamga symbolizuje vyrovnané misky vah jako znak spravedlnosti. [9]

Obrázek 11: Rifhat Yakupov, Nadir Bekirov, Simferopol, Krym, 1991

Obrázek 12: Rifhat Yakupov, „2. Kurultaj“, Simferopol, Krym, 1991

2.1.5 Deportace krymských Tatarů

Obrázek 13: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1992

V Sovětském svazu používali termín „přesídlení“. Toto násilné vystěhování Tatarů, které sovětská politická moc obvinila ze spolupráce s nacisty, se stalo jednou z nejrychleji provedených deportací ve světových dějinách. Základní etapa násilného přesídlení proběhla v průběhu necelých tří dnů, začala za ranního rozbřesku okolo páté hodiny ranní 18. května 1944 a skončila v 16.00 hod. 20. května. Na přípravu na cestu měli lidé 15–20 minut. Celkem bylo z Krymu deportováno 238,5 tisíc lidí – téměř všichni byli krymskotatarské národnosti. Oficiálním důvodem násilného vystěhování bylo obvinění veškerého krymskotatarského obyvatelstva ze spáchání vlastizrady, z „masové likvidace sovětských lidí“ a z kolaborace tj. spolupráce s nacistickými okupanty. V protisovětských bojových oddílech, které vytvořila německá správa, sloužilo od 9 do 20 tisíc krymských Tatarů, kteří bojovali na straně fašistů, napsal historik Jonathan Otto Pol²⁴.

V téže době bojovalo 15 % dospělé mužské krymskotatarské populace na straně Rudé armády, osm z nich mělo titul hrdina Sovětského svazu, pět bylo nositelem řádu Vítězství třetího stupně, který se považoval za stejně významný jako hrdina Sovětského svazu.

²⁴Jonathan Otto Pol – anglický historik. Autor knihy *Aspekt of World History 1914 – 1945*.

Většina Tatarů byla poslána do Uzbekistánu a s ním sousedící oblasti Kazachstánu a do Tádžikistánu. Menší skupiny lidí se dostaly do Marijské ASSR²⁵, na Ural a do Kostromské oblasti Ruska. Převážnou většinu krymských Tatarů převezli do takzvaných speciálních obydlí. V Uzbekistánu pracovali lidé na bavlníkových plantážích, někteří v dolech, na montážích, v závodech a v podnicích. Jednou z těžkých prací bylo budování Farchadské hydroelektrárny²⁶.

V letech 1950–1960 bojovali Tataři za své právo vrátit se do své historické vlasti, pořádali např. demonstrace v uzbeckých městech. Postupně se krymským Tatarům podařilo dosáhnout rozšíření svých práv, i když neformálně, přísný zákaz jejich návratu na Krym ale stejně existoval až do roku 1989.

V období od roku 1990 do roku 1994 se na poloostrov vrátila polovina všech krymských Tatarů, kterých žilo tehdy v SSSR 250 tisíc. Návrat na Krym nebyl jednoduchý a provázely ho spory o půdu s místními obyvateli, kteří již na nové půdě zdomácněli. Podařilo se však zabránit velkým střetům.

Nyní se 18. květen slaví na Krymu jako Den památky obětí deportace. [10]

Obrázek 14: Rifhat Yakupov, „Den památky obětí deportace“, Simferopol, Krym, 1991

²⁵ ASSR – Autonomní sovětská socialistická republika Povolžských Němců.

²⁶ Farchadský elektrárny – vodní elektrárny na řece Syrdarje nedaleko města Chudžand v Tádžikistánu a Syrdarjinské oblasti Uzbekistánu.

2.2 Kultura a běžný život krymských Tatarů

Jedním ze zvláštních rysů Tatarů je pohostinnost. Když člověk překročí práh krymskotatarského domu, nalijí hned domácí obyvatelé hostu aromatickou kávu a nabídnou mu všelijaké dobroty: ořechy, med, sušenky, sušené ovoce a pachlavu (zákusek z listového těsta s ořechy). Nejčastěji se káva pije u nízkého stolku, kde si domácí s hostem sdělují novinky nebo si jen tak mezi sebou povídají.

Obrázek 15: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1992

V rodinách krymských Tatarů tradičně začne jako první hovořit slovy „Bismillja“ („Ve jménu Alláha!“) hlava rodiny a teprve potom mohou ostatní členové rodiny a hosté začít jíst. Porušení tohoto obyčeje se obvykle považuje za nezdvořilé. Po jídle nikdo nevstane od jídla do té doby, než nejstarší člen rodiny přečte krátkou modlitbu. Následně všichni poděkují hostitelům a teprve potom vstanou od stolu. Krymští Tataři jsou národem, který si velmi cení svých tradic a váží si jich. [11]

2.2.1 Tradiční osady a obydlí

Různorodé přírodně geografické prostředí Krymského poloostrova (hory, předhůří, stepi, mořské pobřeží), sociálně ekonomické podmínky a také komplikované etnické složení krymského obyvatelstva má velký vliv na všechny oblasti materiální kultury krymských Tatarů a konkrétně i na jejich osady a obydlí. Podstatný vliv na architekturu krymských Tatarů mělo masové rozšíření islámského náboženství na Krymu ve 13.–14. století. Byla vybudována celá řada nádherných monumentálních staveb: mešita chána Uzbecka a mešita sultána Bajbarse v Solchatu (Staryj Krym), chánský palác v Bachčisaraji, mauzoleum Hadži Gireje, náboženská škola „Zyndžyrly“ v Salačiku, chánská mešita v Kezlevu (Jevpatoriji) a jiné.

Obrázek 16: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1991

Existují v podstatě čtyři hlavní typy obydlí krymských Tatarů podle oblastí.

Prvním je tatarský dům města Bachčisaraj. Rozložení domů je více či méně jednotvárné. Jednotlivé domy jsou propojeny uvnitř vrátky. Dvůr přiléhá k domu ze strany fasády a skládá se ze dvou částí, které se nacházejí na různých úrovních spodního a horního dvora. Horní dvůr je často sad s ovocnými stromy a vinnou révou.

Druhým typem je dřevěný dům v Bachčisarajské oblasti. Zde jsou jednak staré domy, které jsou postaveny ze dřeva a jsou to takové originální sruby, které jsou složeny z masivních dubových desek. Nemají stropy a klenba sedlové střechy je vytvořena z tesaných robustních trámů.

Třetím typem je oblast stepi. Tatarské vesnice v této oblasti Krymu se vyznačují neuspořádaným rozložením domů s prázdným dvorem, který je ohrazen nízkým plotem, a mají dostatečně široké ulice. Jednopatrové domky pod sedlovou taškovou střechou jsou postaveny z cihel spojených hlínou, většinou mají dvě až tři místnosti. Od domů v Bachčisarajské oblasti se liší tím, že u obydlí je chlév, postavený zároveň s domem pod jednou střechou.

Čtvrtým typem je dům oblasti jižního pobřeží. V kultuře krymských Tatarů v jižních oblastech i v jejich obydlích se odráží rysy obyvatel Kavkazu a Malé Asie.

Obrázek 17: Rifhat Yakupov, „Horský dům Tatarů“, Jalta, Krym, 1992

Interiér krymskotatarského obydlí byl ovlivněn materiálním zajištěním svého majitele a skládal se z krbu s troubou a s kotlem zavěšeným nad ním na řetězu, zářivých koberců nebo plstěných vzorových koberců rozložených na podlaze, širokých a nízkých pohovek rozestavených podél stěn. Přikrývky a polštáře byly umístěny na hromádce na truhlách ve speciálním výklenku. Zvláštní význam se přikládá měděnému i hrnčířskému nádobí, které se nacházelo na otevřených policích. Charakteristickým rysem tradičního

života krymských Tatarů bylo hojné používání látkových ubrousků ke zkrášlení místností. Vedle ložnice byla vybudována místnost na koupání, která se nazývala „suv dolaby“, v ložnici stála malovaná kolébka a v předsíni tkalcovský stav, na němž krymské Tatarky tkaly šátky, ručníky a další předměty. Je třeba dodat, že u vchodu do místnosti se lidé zouvali a zůstávali jen v ponožkách. [2]

Obrázek 18: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1992

2.2.2 Tradiční oděv a ozdoby

Národní oděv není jen poplatný zvykům daného národa, vždyť vyjadřuje i jeho duši a jedinečnost kultury, která má hluboké kořeny. V oblečení se projevují stoleté zkušenosti národa, jeho hospodářsko-kulturní úroveň a způsob života, jeho estetické vnímání a schopnost přizpůsobit se podmínkám fyzikálně geografického prostředí. Oděv krymských Tatarů je vyráběn z kožešiny, kůže, domácích tkaných látek i látek z dovozu. [11]

Ženský oděv

Krymské Tatarky věnují zvláštní pozornost krášení hlavy. Vlasy si rozdělí na dvě stejné poloviny, upletou z nich slabé copy, které potom odhazují na záda. Na hlavu si nasadí sametovou čepičku (fez) většinou vínově červené barvy se zlatým nebo stříbrným vyšíváním, někdy je zdobena drobnými mincemi a je pokryta zlatou kulatou destičkou se

vzorem. Přes čepičku se přehodí bílý slabý šál z tkané látky s výšivkou po krajích. Ženský oděv bez ohledu na místní rozdíly měl mnoho společného. Jsou to široké a dlouhé blůzy sahající pod kolena z bavlny nebo plátna, dlouhé šaty s širokými rukávy, barevné široké kalhoty, které sahají až na zem a zavazují se u kotníků na šňůrku. Svrchní oděv krymských Tatarek tvoří kaftan, který pevně obepíná celé tělo, má jasnou, většinou růžovou nebo malinovou barvu se zlatým nebo stříbrným prýmkem ve výstřihu a na hrudi. Okolo pasu mají široký plyšový pás, který je vyšíván stříbrem nebo zlatem s velkými stříbrnými plíšky s reliéfními ozdobami.

Obuv krymských Tatarek má několik různých tvarů: safiánové kožené holínky, které se nosí v zimě v místnosti, domácí pantofle bez opatku s ostrými špičkami vyšíváné zlatem nebo stříbrem – na letní období.

Při slavnostních příležitostech si ženy obují pantofle vyšíváné zlatem. Veškerá tato obuv se vyrábí ze safiánové kůže černé, žluté nebo červené barvy. Doma se nosí také kožešinové pantofle nebo kožešinové ponožky s barevným vzorem.

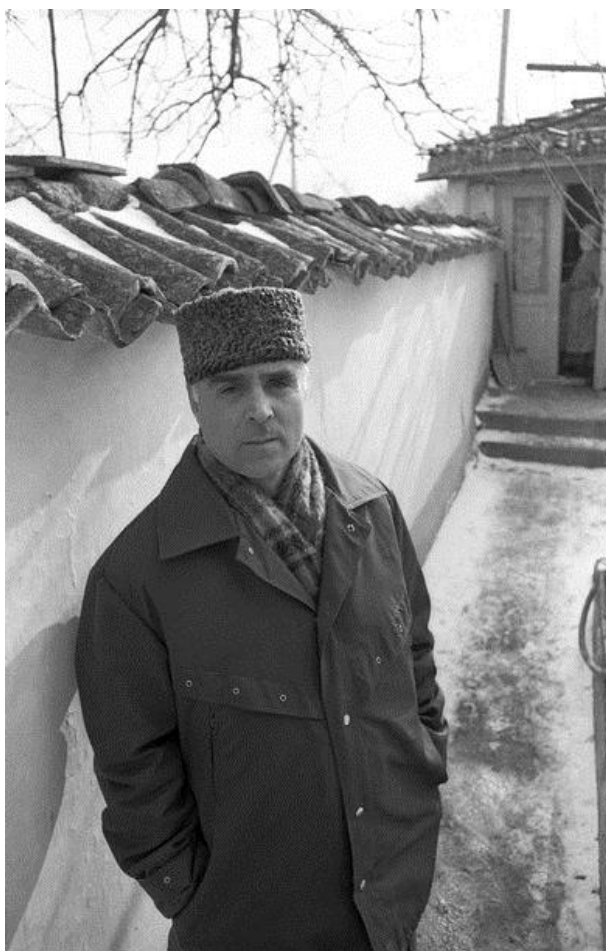

Obrázek 19: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1992

Mužský oděv

Na hlavu si dávají krymští Tataři nízkou černou beranici, na jejímž spodku bývá někdy vyšit půlměsíc. V létě nosí ťubetějku (středoasijská vyšívaná čepička) nebo fezku (fez), většinou červené barvy. Košile s šikmým výstřihem se zastrkuje do širokých soukenných kalhot a převazuje se kožešinovým páskem dlouhým a širokým většinou červené nebo zelené barvy. Na košili muži tradičně vrství krátkou vestičku bez rukávů, vyrobenou ze sametu, někdy je zlatě vyšívaná. Na tuto vestu si oblékají druhou bundu s dlouhými nebo krátkými rukávy, na ni si pak berou dlouhý kaftan. V zimě si místo kaftanu oblékají ovčí kožichy nebo ovčí bundy.

Na nohou nosí muži také holínky (ty jsou téměř vždy s podkovami na podpatcích) a nízké kožené střevíce na podpatcích. Pastevci mají často bundy z beraní kůže s páskem, na němž se připevňuje nůž a brašna.

Obrázek 20: Rifhat Yakupov, „Krymský Tatar“, Sudak, Krym, 1993

Obrázek 21: Rifhat Yakupov, Simferopol, Krym, 1992

Ozdoby

Krymské Tatarky mají velmi rády šperky a náramky. Začaly je nosit jako jedny z prvních v takovém množství – navlékají si je téměř na všechny prsty. Jako ozdoby se také používají náušnice a korále, které byly vyráběny z barevných kamenů, skla, křišťálu a také z mincí, kterými se zdobily fezky. Ženy si většinou barví vlasy do hnědé nebo jasně rezavé barvy, k čemuž jim slouží barva získávaná z rostliny – heny.

Na pásku přes rameno mají krymské Tatarky malou brašničku ze stříbra nebo safíanu s modlitbou z Koránu.

Předměty klenotnického umění jsou velmi blízké technikou výroby a vnějším vzhledem tureckým vzorům a vyrábějí se v řemeslných centrech Krymu: v Bachčisaraji, v Kezlevu, Karasubazaru. Charakter výzdoby každého šperku je natolik bohatý, že stříbrné a pozlacené filigránové prvky už nepotřebují žádné doplňky v podobě drahocenných či opracovaných kamenů.

Krymskotatarské vyšívání má velkou a dlouhou tradici. Překrásná různorodá příroda na Krymu měla velký vliv na veškerou národní tvorbu krymských Tatarů a také pochopitelně na vyšívání, které dosáhlo vysoké umělecké úrovně.

V současné době se tradiční oděv a zdobení krymských Tatarů v běžném životě prakticky nepoužívá. Ale na svatbách nebo při svátcích je možno vidět krymské Tatary v národních krojích. [12]

2.2.3 Tradiční jídlo

Tradiční jídlo jakéhokoliv národa je podstatnou součástí jeho materiální kultury a tvoří se během celých dějin národa. Krymskotatarská národní kuchyně obsahuje řadu kuchařských receptů, je to způsobeno především tím, že Krymský poloostrov je oblastí s překrásnými klimatickými podmínkami a má bohatou vegetaci a velké množství živočichů. Různost jídel krymskotatarské kuchyně je také ovlivněna tím, že v průběhu celé historie se Tataři stýkali s kulturou Řecka, Itálie, Turecka, Ukrajiny, Kavkazu, Ruska a jiných zemí.

Obrázek 22: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1993

Národním jídlem krymských Tatarů jsou: čeburky (smažené pirožky s masem), jantyk (opečené pirožky s masem), chanuma (piroh z lístkového těsta s masem).

Ke svátečnímu jídlu se připravují různé druhy rizota. K charakteristickým jídlům krymskotatarské kuchyně patří také golubcy (plněné zelné závitky) z listů vinné révy, zelí a pepře.

Hojně rozšířenými mezi krymskými Tatary jsou různé pirohy, plněné masem, brambory, rýží, sýrem a jinými náplněmi, často slanými. Zvláštní oblibě se těší málo slané pirohy se skopovou či hovězí náplní smažené na oleji nebo bez oleje a také pelmeně, vařené těstoviny s fazolemi, vařené kousky těsta ochucené mletými oříšky nebo kysané mléko

s česnekem. Na pohřbech se připravují obřadní jídla: mouka smažená na oleji a malé placky z droždového těsta bez náplně. Ve zvláštních pecích se peče pšeničný nebo žitný chléb.

V horských a podhorských oblastech se hodně využívají lesní ořechy, řecké ořechy, mandle, různé kořenové zeleniny, luštěniny (fazole, hrášek, čočka) a zahradní zelenina (zelí, rajčata, pepř, okurky, lilek), která se vždy nakládala na zimu. Také mají různé druhy polévek: masové, zeleninové a mléčné.

Z nápojů je nutno uvést černou kávu, se smetanou nebo s mlékem, která je národním nápojem a patří k tradičnímu pohoštění hostů. [14]

Obrázek 23: Rifhat Yakupov, Krym, 1992

Obrázek 24: Rifhat Yakupov, „Menza“, Krym, 1993

2.2.4 Krymskotatarské svátky

Součástí duchovního života krymských Tatarů patří obřadné svátky, v nichž se jako v zrcadle odráží obraz života národa. Hlavním z nich jsou: Navrez, Chydyrlez, Derviza.

Navrez je starobylým svátkem zemědělců. Pripadá na 21. března a se slaví jako začátek jara a nového hospodářského roku. Název pochází od íránského slova: nav – „nový“ a rez (ruz) – „den“. Zvyk slavit Navrez vznikl u krymských Tatarů ve XII.–XIII. století společně s přijetím islámu. Navrez je prvním měsícem počátku polních prací. Nejváženější stařec přečte modlitbu, provede první brázdou a zasadí do země první hrst semen budoucí úrody.

Obrázek 25: Rifhat Yakupov, „Navrez“, Krym, 1992

Chydyrlez je národním krymskotatarským svátkem obdělávání půdy, který je zasvěcen ukončení jarních polních prací a vyhnání dobytka na letní pastviny. Svátek Chydyrlez vyjadřuje složitou etnickou historii krymských Tatarů. V obřadech a obyčejích v rámci tohoto svátku je možno najít počátky náboženské víry, sociálního života a hospodářské činnosti národa. Svátek se slaví první pátek v měsíci květnu. Hospodyně pečou kulaté bochánky, tzv. kobete. Po večerní modlitbě se vedle džami (mešity) rozdělá oheň a nejváženější občan ho přeskochí jako první, za ním pak ostatní muži a nakonec mladíci

a malí chlapci. Potom se plameny utlumí a začnou přes oheň skákat ženy a dívky. V tento den se každá rodina snaží zasadit strom (muži jabloň a ženy hrušeň) nebo květiny. Svátek většinou slaví krymští Tataři v přírodě v blízkosti vodního zdroje. Muži se utkávají v národním zápase nazývaném kureš. Všeobecné veselí končí tradičním společným tancem choran (skupinový tanec v kruhu). Z etnografických pramenů je patrné, že jarní svátky krymskotatarských obyvatel Navrez a Chydyrlez jsou souborem obřadů a obyčejů, které směřují k udobření si přírodních sil za účelem získání bohaté úrody a zvýšení celkového množství zvířat. Odrážejí prvky kultury zemědělců a chovatelů dobytka.

Obrázek 26: Rifhat Yakupov, „Chydyrlez“, Krym, 1991

Ke kalendářním obřadům patří také svátek Derviza. Slaví se 22. září v den podzimní rovnodennosti. Po tomto svátku začíná „odumírání“ přírodních sil, tzn. začátek podzimu. Tak jako vždycky začíná se modlitbou s obětním beránkem. Potom si několik děvčat obleče ovčí kožichy jako ztělesnění blížící se zimy a současně prohlásí začátek svátku. Probíhají závody tanečníků, pěvců, básníků, znalců častušek, organizují se soutěže v národním zápase kureš. Jen při tomto svátku se pořádají soutěže v hodu kamenem a říká se přitom: „Ať se černé dny vrátí tehdy, až se vrátí tento kámen“, jinak řečeno – nikdy. Pořádají se také tradiční trhy. Svátek je obvykle ukončen společným tancem – choranem, který symbolizuje jednotu národa při dosažení společného cíle. Krymští Tataři v tento den hodnotí svou práci, tzn.

dokončují podzimní osevy, přebírají si své ovce od bačů, kteří se vrátili z pastvy a vyrovnávají se s pastevcí. Potom celá vesnice vybírá nového baču nebo ponechá starého. Pak také začíná sezóna svateb. [15]

Obrázek 27: Rifhat Yakupov, „Mladý vítěz“, vesnice Strogonovka, Krym, 1991

Obrázek 28: Rifhat Yakupov, vesnice Taraktaš, Krym, 1993

2.2.5 Krymskotatarská svatba

Jedním z nejslavnostnějších obřadů byla a je svatba, protože krymští Tataři přikládali a stále přikládají zvláštní význam znaku pevnosti rodiny a snaží se ji stvrdit pomocí starých tradic.

Počítalo se s tím, že muž je připraven založit rodinu ve věku 25 let. K tomuto věku musel získat odbornost, která by mu umožnila zabezpečit budoucí rodinu, získat „samostatný pokoj“ v domě svého otce a disponovat určitým materiálním dostatkem.

Muž měl právo volby, ale poslední slovo měla dívka a její rodiče. Než dali rodiče souhlas, zjistili, zda nemají společné předky do sedmého kolena, přičemž v horských lesnatých oblastech Krymu bylo možno si vybrat nevěstu z jedné vesnice, ale ve stepních oblastech jen z jiné.

Obrázek 29: Rifhat Yakupov, „Děti Karasubazara“, Krym, 1992

Je nutno uvést, že u krymských Tatarů trvá obřad svatby dva dny. V pátek se slaví svatba u nevěsty bez přítomnosti ženicha, v sobotu se převezve v doprovodu příbuzných do domu ženicha a svatba pokračuje u ženicha. Po svatební noci jde nevěsta k rodičům muže a líbá jim ruce a pohostí všechny kávou, kterou si přivezla.

Starodávná krymskotatarská svatba se skládá z množství zvyků a obyčejů, které dají této události slavnostní nádech. Tradice uchovávají mnoholeté zkušenosti národa, které se předávají z generace na generaci a mají hluboký smysl.

Současný krymskotatarský svatební obřad se v mnohém liší od starodávné svatby, ale přesto se mnohé zvyky při svatbě dochovaly až do dnešní doby.

Všechny slavnostní události jsou u krymských Tatarů doprovázeny hlučným veselím a tanci na národní krymskotatarskou hudbu. Každá melodie má v sobě určitý smyslový význam. Celkově se dá říci, že nynější svatba krymských Tatarů zůstala stejně mimořádná a krásná, tak jako před dávnými lety. [16]

Obrázek 30: Rifhat Yakupov, krymskotatarská svatba, Krym, 1992

2.2.6 Pohřby krymských Tatarů

Významné místo v krymskotatarských tradicích má narození a smrt. Pohřební obřady zřetelně odrážejí věrnost islámu a některým starověkým náboženstvím národa.

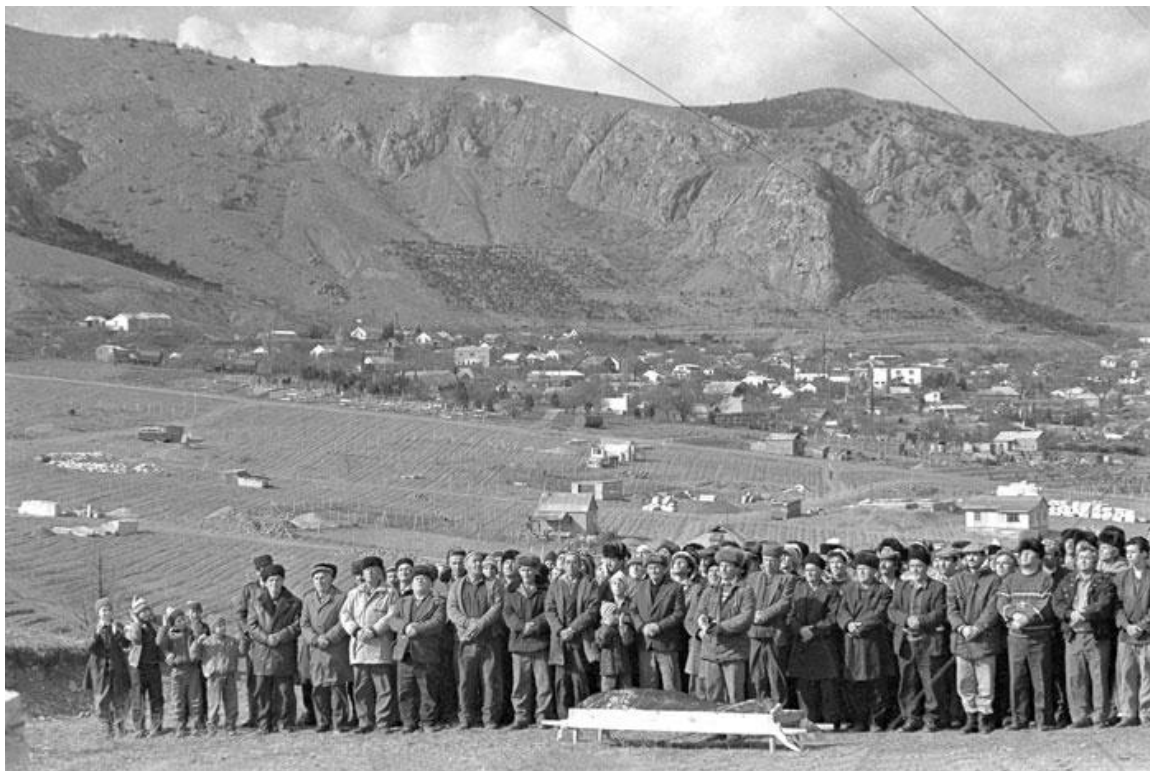

Obrázek 31: Rifhat Yakupov, vesnice Kutlach, Krym, 1993

Umírající by neměl zůstat sám na předsmrtném loži. V blízkosti se nacházejí vždy starší lidé, rodinní příslušníci a příbuzní. Poté, když člověk zemře, zatlačí se mu oči a čelist se ováže čistým kapesníkem. Nebožtík je přenesen na předem připravené místo (na koberci na zemi je matrace zakrytá bílým prostěradlem). Obličej a hlava se zakryjí čtvercovým hedvábným kapesníkem. Nejbližší lidé sedí za hlavou zemřelého. Na pohřeb ani do místnosti s mrtvým nemohou chodit těhotné ženy a malé děti. Také se tam nesmí mluvit nahlas (ani plakat), jíst, pít, kouřit a podobně. Zakryjí se všechna zrcadla v domě. Ženy by měly přinést nové ručníky, 2–3 metry tkaniny nebo peníze.

Venku se pak koná pohřební hostina. V ústraní, kam téměř nikdo nechodí, se připraví místo pro omytí zemřelého. Jsou k tomu potřeba tři ručníky a často tři lidé, kteří jej omyjí. Přitom předčítá 3 - 5 starších mužů modlitby. Poté je tělo zemřelého zabaleno třikrát do bílé látky o délce 15 - 20 metrů. Tělo na nosítkách se uloží na stojan a zakryje zelenou dekou s modlitbami (tuto pokrývku přinesou z mešity). Aby bylo zemřelému vše odpuštěno, musí jeho hlava směřovat na západ. Hrob vykopou v den úmrtí příbuzní nebo najatí lidé.

V případě, že osoba zemřela před obědem, musí být pohřbena v týž den před západem slunce. V případě, že zemřela odpoledne, pohřbí se v dopoledních hodinách následujícího dne. První lopatku se zeminou nabírají nejbližší příbuzní, poté všichni přítomní vhazují hlínu do hrobu a následně položí lopatku lícem dolů. Po návštěvě hřbitova si všichni umyjí ruce a usedají k pohřební hostině. Pozůstalí si oblékají smuteční oblek 3., 7., 37., 40. a 52. den po pohřbu a poté po šesti měsících a po roce. [17]

Obrázek 32: Rifhat Yakupov, pohřeb krymských Tatarů, vesnice Kutlach, Krym, 1993

Obrázek 33: Rifhat Yakupov, hřbitov v Bachčisaraji, Krym, 1992

2.3 Umění krymských Tatarů

Umění krymských Tatarů má kořeny sahající do dávných dob a je neocenitelným kulturním dědictvím světového významu. Přijalo výtvarné techniky a tradice mnoha národů, které se podílely na etnogenezi krymských Tatarů. Od poloviny 15. století, s příchodem Krymského chanátu, rozkvetlo ve vlastní jedinečné a svébytné umění. Ve městech na Krymu pracovali mistři různých řemesel: tkalci, zbrojíři, zlatníci, kameníci, měd'otepci, hrnčíři, vyšivači a umělci. Mistři předávali tajemství svým nástupcům, dlouho a pečlivě učili své učně. Řemesla byla soustředěna v krymských městech Karasubazar, Bachčisaraj, Kezlev, Solchat a Sudak. [18]

Umění se projevuje především v lidové hudbě. U krymských Tatarů jsou tradičně velmi populární a oblíbené jak písně, tak i tance. V nich se naplno odrážejí tradice a estetické ideály krymských Tatarů. Krymskotatarská hudba je velmi zvláštní – po mnoho generací si ji předávali obyčejní Tataři, kteří neměli žádné hudební vzdělání.

Hlavními tanci krymských Tatarů jsou chajtarma, čaban, pčach a dert-chyz (čtyři dívky). Chajtarma je lidový tanec, který je známý daleko za hranicemi Krymu a od nepaměti se tančí na tradičních svatbách. Právě díky tomuto tanci neztratili krymští Tataři svoji národní identitu ani v těžkých dobách. Chajtarma znamená „návrat“. Tento tanec byl po mnoho let spojován s návratem lidí do jejich rodné země.

Krymští Tataři jsou zruční řemeslníci. Výšivky a vzorované tkalcovství byly tradičně jedněmi z nejrozšířenějších a nejvyspělejších druhů dekorativního a užitého umění krymských Tatarů. Největšího mistrovství dosáhly krymskotatarské ženy v technice vyšívání oboustranné výšivky. Na krymskotatarských výšivkách 17.-18. století nelze prakticky rozlišit rub a líc.

Výrobky se vyznačovaly jednak tím, že se na nich nikdy neopakovaly originální vzory, dále jemností a elegancí práce. Ornamenty jsou téměř vždy geometrické. Tématem výšivek je hlavně vegetace, architektura a někdy nápisy. Nejpuvabnější jsou staré výšivky na zažloutlé tkanině s vybledlými barvami. [19]

Významné místo v dekorativním a užitém umění krymských Tatarů zaujímá od starověku až po současnost keramika. Krymskotatarská keramika hodně využívá ornamenty. Předpokládá se, že v ornamentu se používají symboly, které ovlivňují člověka prostřednictvím vizuálního obrazu. Ornament je rozdělen na mužské a ženské symboly a každý nese určité poselství, obvykle se jedná o štěstí rodiny, plodnost, hojnost a podobně.

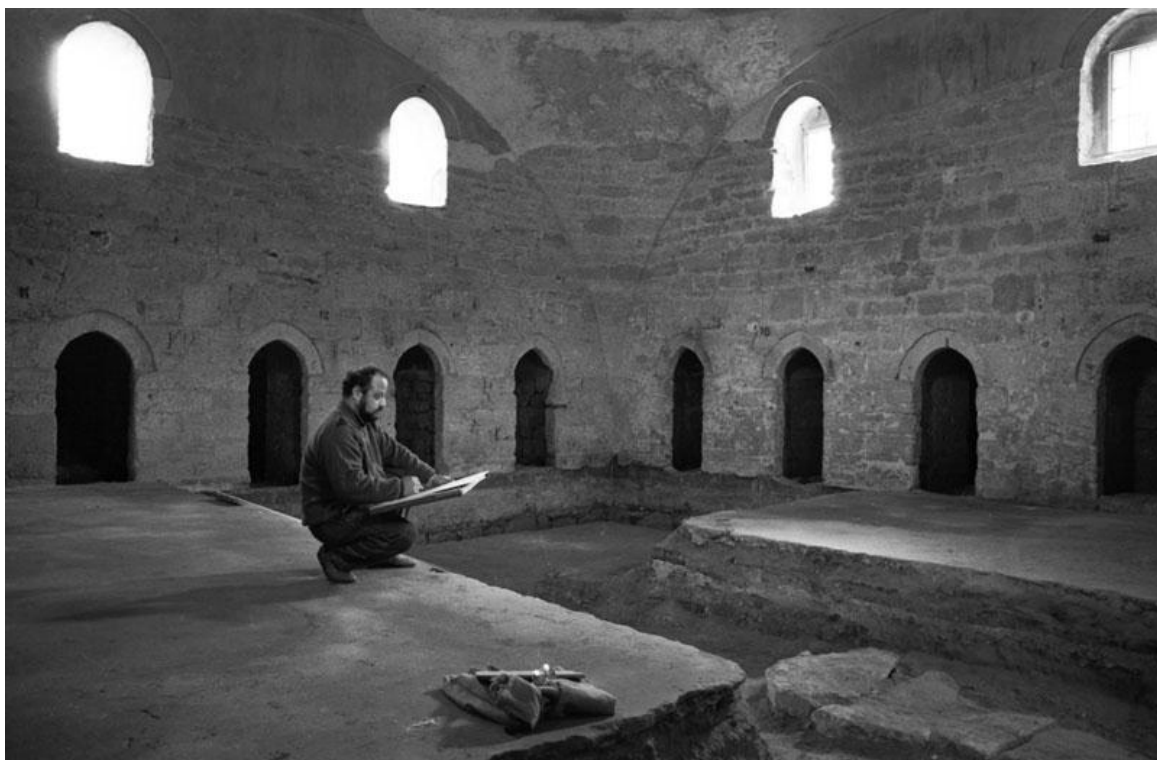
Keramické výrobky krymskotatarských mistrů se vyznačují květinovými grafickými vzory s rytmičným střídáním širokých a tenkých linek a polychromními barvami na glazuře.

Úžasné krásné a rozmanité jsou šperky krymských Tatarů, jako jsou ozdoby na hlavu, cop, náhrdelníky, přezky na opasky, náramky a prsteny. Šperkařství, zejména umění filigránské, bylo na Krymu tak populární, že na ně byla složena óda z nejlepších krymských lidových legend nazvaná Filigrán o zlatníkovi, který vyrábí z vláken svého ryzího srdce filigránské prsteny, náhrdelníky a spony.

Po roce 1783 začaly kultura a umění krymských Tatarů upadat vzhledem k masové migraci obyvatel do Turecka. Ale i za takových okolností se lidové tradice udržovaly. V roce 1793 bylo jen v Bachčisaraji 517 obchůdků s řemeslnými výrobky: koženými výrobky, obuví, šátky, noži, nářadím pro domácnost, šperky, pekárenskými výrobky a mnohým dalším.

S příchodem sovětské moci došlo ke krátkodobému pozvednutí národního umění: byla založena uměleckoprůmyslová škola, v rámci chánského paláce vzniklo první národní muzeum a v mnoha městech na Krymu vznikaly řemeslné ateliéry.

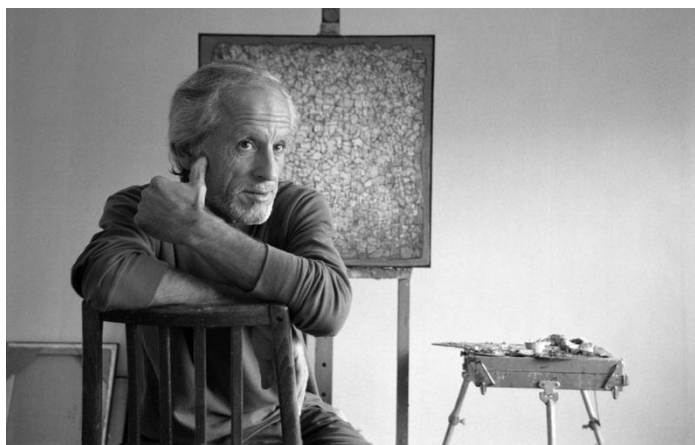
Druhá světová válka a deportace krymských Tatarů do Střední Asie přerušily tradici krymskotatarského dekorativního a užitého umění na více než 40 let. Veškeré krymskotatarské umění upadlo do „kómatu“.

Obrázek 34: Rifhat Yakupov, malíř Ramiz Netkovin, Eupatoria, Krym, 1994

Teprve v 90. letech 20. století, na počátku návratu lidí do vlasti, se pomalu, ale jistě začínají probouzet tradice a řemesla, kultura a umění. Až doposud se po zlomcích shromažďuje a obnovuje krymskotatarské umění. Pro jeho oživení bylo nutné mít přístup k originálním exemplářům, které ve velkých množstvích zůstaly v krymských muzeích a objevily se i v soukromých sbírkách. Tato starodávná díla byla základem pro výuku dnešních mistrů.

Z mnoha různých důvodů se znovu nerozvinula všechna řemesla: nejvíce životaschopné bylo tradiční tkaní a vyšívání, hrnčířství a šperkařské umění, řezbářství a malování. Krymskotatarské fotografie, bohužel, historici nezaznamenali. Dnes mladí krymští mistři pracují s nejrůznějšími trendy a úspěšně uplatňují staré vzory a techniky, čímž popularizují a obohacují národní umění. Pozorný vztah k lidovému umění a jeho vývoj je jednou z nejdůležitějších podmínek pro národní sebezáchovu, což si dnes uvědomují mnozí zástupci krymskotatarské veřejnosti. [18]

Obrázek 35: Rifhat Yakupov, malíř Ramazan Useinov, Simferopol, Krym, 2001

Nyní na Krymu pracují pozoruhodní umělci, kteří si váží, oživují a rozvíjejí umění krymských Tatarů. Zde jsou někteří z nich: Mamut Čurlu (nar. r. 1946) je malířem, umělcem, odborníkem na užité umění, designérem a pedagogem. Asanov Ajder (nar. r. 1928) je po otci zlatníkem. Eldar Gusenov (nar. r. 1985) je umělec pracující s keramikou. Hatidže Junusova (nar. r. 1981) je mistryně ve vyšívání. Rustem Skibin (nar. r. 1976) je umělec pracující s keramikou. Ulvie Ablajeva (nar. r. 1961) je módní návrhářka. Ramiz Netkovin (1960–2011) se zabýval uměleckou grafikou. Rustem Maksudov (nar. r. 1970) je řezbářským mistrem. Alime Gusenova (nar. r. 1981) je umělkyní a odbornicí na vyšívky. Sabrie Ejupova (nar. r. 1956) se naučila všechny druhy krymsko-tatarské výroby koberců. Venera Kurmajeva (nar. r. 1968) je výtvarnicí pro divadelní a filmové kostýmy, je oděvní návrhářkou. [3]

3 FOTOGRAFIE NA KRYMU

Fotografie se na Krymu začala objevovat ve čtyřicátých letech 19. století, ale její vývoj byl poněkud pomalý. Teprve v roce 1896 se ve městě Simferopol zformoval Krymský fotografický spolek. První snímky z jižního pobřeží Krymu pořídili fotografové, kteří sem přijeli na návštěvu. Jedním z nich byl Oděsan Rudolf Fedorovec. Dá se říci, že na Krymu se fotografie rozvinula díky návštěvám fotografů z jiných měst a zemí, kteří přijeli na poloostrov. Například císařovu návštěvu na Jaltě v roce 1869 zdokumentoval také návštěvník, petrohradský fotograf Alexander Rilskij. Za prvního „skutečného“ krymského fotografa lze považovat Fedora Orlova z Jalty (1844–1909).

Krásy Krymu lákaly nejen umělce, ale i fotografy. Dnes se na pozadí krásné krajiny a četných paláců s potěšením fotografují turisté. V době, kdy fotografie ještě neměla takto masový charakter, byly nejznámější krymské fotoateliéry, které se specializovaly zejména na rodinnou fotografii a tvorbu pohlednic. Nejznámější z nich byl fotoateliér Vasila Sokornova, jehož pohlednice byly velmi populární a tisíce se jich dostaly do celého carského Ruska. V Sevastopolu se v 80. letech 19. století začínají otevírat fotostudia: v centru města v roce 1885 fotoateliér Ašichina a poté v letech 1888 až 1890 fotoateliér Gezlemeza. Na konci roku 1886 bylo v centru Sevastopolu otevřeno studio Lüchtergrandt. Za nejznámějšího fotografa v Sevastopolu byl považován M. P. Mazur. Byl dvorním fotografem velkovévody Alexandra Michajloviče. [4]

Když už mluvíme o krymské fotografii, je velmi důležité zmínit Angličana Rogera Fentona. Právě on byl prvním vojenským fotoreportérem, který vytvořil velkou fotografickou sbírku o Krymské válce (1853–1856).

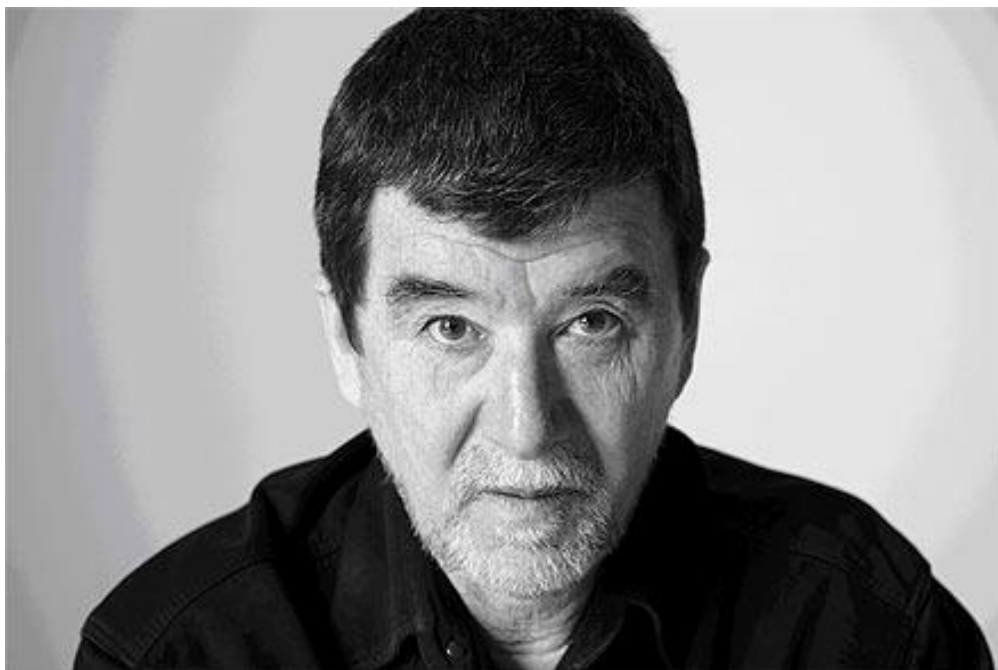
Během druhé světové války po určité období pobýval a fotografoval slavný fotograf Jevgenij Chalděj. Podílel se na osvobození Sevastopolu v roce 1944 od fašistických okupantů a později vytvořil fotografický projekt nazvaný Válečná kronika Krymu. Je třeba také uvést další fotografy, jako byli Alexej Koptěv a Petr Vedenisov, kteří celý svůj život věnovali fotografování krymské krajiny.

Přísluvečná fotogeničnost krymské přírody a architektury jižního pobřeží Krymu definovaly jeden z hlavních směrů krymské fotografie – krajinářskou fotografii. [20]

4 RIFHAT YAKUPOV

4.1 Etapy jeho života

Rifhat Yakupov se narodil 29. července 1944 ve městě Iževsk v Udmurtské republice v Rusku. Koncem 20. let utekli Rifhatovi rodiče z Tatarstánu do průmyslového města Iževsk, aby se zachránili před represemi – „rozkulačováním“²⁷. Jeho otec Gusman dokončil kurzy pro šoféry a stal se řidičem v menším automobilovém závodě. Matka Saniabanu, která si udělala kurz v účetnictví, pracovala v tomto oboru v závodní jídelně až do penze.

Obrázek 36: Rifhat Yakupov – autoportrét, 2005

„Můj pradědeček si přivezl z rusko-turecké války ženu – krymskou Tatarku. To byla moje prababička, takže v našem rodě máme předky s krymskotatarskou krví,“²⁸ vzpomíná Rifhat Yakupov. [21]

Rifhata vychovával dědeček, mluvili spolu tatarským jazykem a on až do šesti let neuměl rusky. Pak se řadu let nemohl zbavit komplexu méněcennosti. Ovšem za nějakou

²⁷ Rozkulačování – politické represe, společnost prosperujících rolníků proti Sovětskému svazu v letech 1920 - 1930.

²⁸ *Krymští Tataři – Kronika návratu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

dobu už Rifchat ovládal dobře ruštinu a ruskou literaturu, ale odvykl tatarštině a nevěděl nic o svém národu. Až v budoucnosti se díky vlivu světové fotografie obrátil Rifhat Yakupov čelem k tatarskému národu a jeho národní kultuře. [22]

Když byl Rifhat v páté třídě, poprosil matku, aby mu koupila fotoaparát Směna²⁹. Brzy začal chodit do fotokroužku do Domu kultury. Tam se mladý fotograf naučil správně nastavit expozici a clonu, naučil se základy kompozice a už za rok si sám vyvolával filmy a dělal fotografie. Hned od začátku to Rifhata táhlo více k dokumentárnímu a reportážnímu žánru. Na vyšším stupni náhodně fotografoval děti v mateřské škole, kam chodil jeho mladší bratr. Tyto fotografie se velice líbily rodičům i učitelkám v mateřské škole. Od té doby ho často zvali na dětské akce jako fotografa. Díky takovýmto prvním zakázkám si Rifhat dokázal poměrně rychle vydělat na nový aparát vyšší třídy – Zorkij-4³⁰.

Je důležité poznamenat, že v mládí se Rifhat věnoval rychlobruslení a třikrát se v tomto sportu stal mistrem Udmurtské republiky. Fotografie přátel sportovců z průběhu soutěže nabídl mladý fotograf redakci regionálních novin. To byly jeho první zkušenosti v žurnalistice.

Po ukončení střední školy v roce 1961 nastoupil Rifhat Yakupov jako osvětlovač v místním televizním studiu. A právě tam získal představu o práci televizního reportéra.

V roce 1963 se Rifhat Yakupov v souvislosti s nástupem na Fakultu žurnalistiky na Kazaňské státní univerzitě přestěhoval do města Kazaň. Když v roce 1967 dokončil vysokou školu, pracoval Rifhat Yakupov nějaký čas jako dopisovatel pro malé noviny – Korespondent Tatarstánu³¹. Zároveň aktivně publikoval jako fotoreportér v novinách Tatarstánské republiky.

Jeho mládí bylo velmi plodné a čínorodé. Mladý fotograf stále fotografoval a získával tím praxi. V letech 1968–1971 pracoval jako nezávislý fotoreportér v mládežnických novinách.

²⁹ Směna (Смена) – Sovětský 35 mm fotoaparát (1953 – 1962).

³⁰ Zorkij-4 (Зоркий-4) – Sovětský 35 mm fotoaparát (1956 – 1973).

³¹ Korespondent Tatarstánu – politické a vědecké literární noviny.

Od roku 1971 do roku 1986 byl Rifhat Yakupov již zaměstnán jako interní fotoreportér v mládežnických novinách Komsomolec Tatarstánu a pak v časopise pro ženy Azat Chatyn³² (Svobodná žena). Právě v tomto časopise bude kazaňský fotograf v budoucnu publikovat své fotografie z cestování po tatarském venkově.

V polovině sedmdesátých let se v Kazani zformoval fotoklub TASMA, což bylo sdružení aktivně tvořících fotografů, kde byl Rifhat Yakupov jedním z organizátorů. Fotoklub tvořili zejména fotoreportéři, kteří byli nespokojení s tím, jak jsou jejich snímky využívány v tisku.

Tato neformální organizace velmi rychle získala uznání i v jiných městech a zemích. Kolegové z Moskvy, Pobaltských republik a z Gruzie zvali členy fotoklubu TASMA k účasti na výstavách a festivalech. Po dlouhá léta tak členové klubu vystavovali pravidelně v Estonsku, Lotyšsku, v Litvě a Gruzii. Již na počátku osmdesátých let se v jednom z analytických článků legendárního časopisu Sovětská fotografie³³ objevila zpráva, že se na mapě země objevila kazaňská fotografická škola. To bylo pro fotoklub TASMA velmi důležité vítězství.

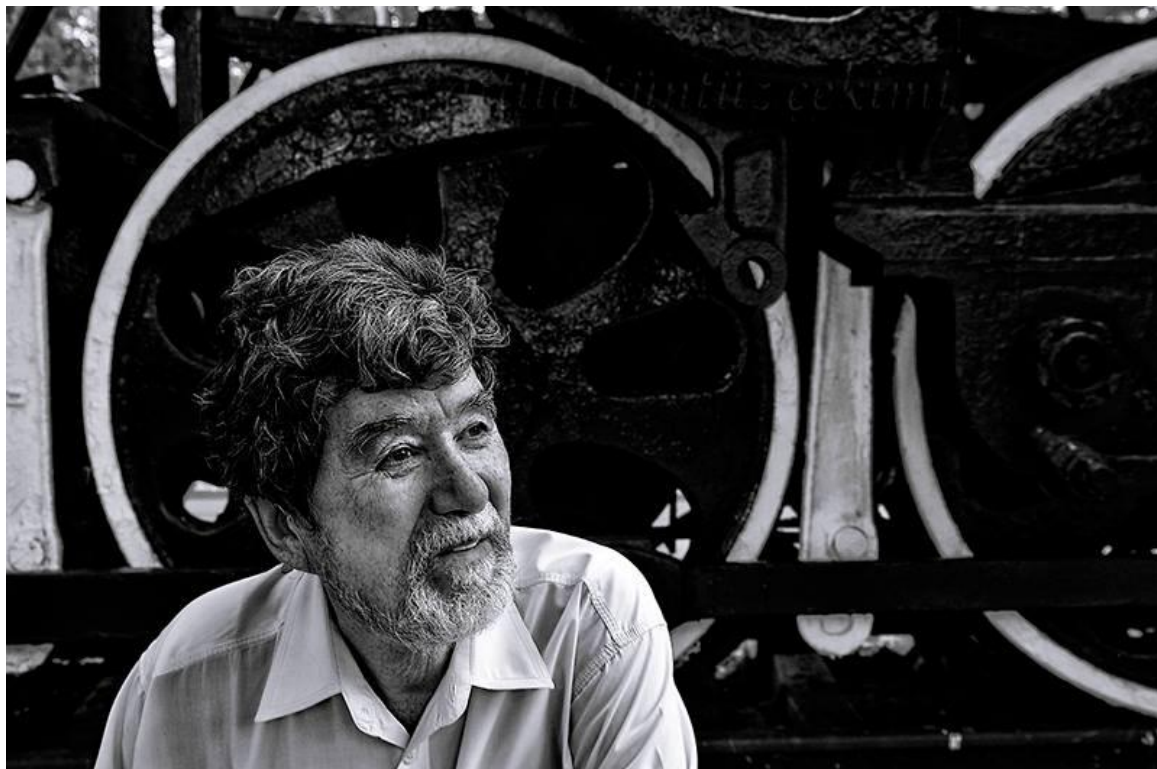
V roce 1986 byl Rifhat vyzván tatarským státním akademickým divadlem Galiasgara Kamala (v Kazani), aby nafotil reklamu pro divadlo. Zaměstnanci divadla si hned všimli a ocenili talent kazaňského fotografa. Po vyřízení objednávky nabídli Rifhatovi pravidelnou práci v divadle, kde pracuje s několika přestávkami až do dnešních dnů: pořizuje dokumentární, umělecké a reklamní fotografie. V divadle se hlouběji seznámil s bohatstvím tatarské kultury, hudby a jazyka. [23]

Od roku 1992 do roku 1999 žil Rifhat na Krymu v obci Kutlach v Sudakském regionu. Nadále se věnoval fotografování na volné noze. Fotografoval příběhy o životě deportovaných obyvatel Krymu – krymských Tatarů, Bulharů, Arménů, Němců a Řeků.

³² Azat Chatyn (Азат Хатын) - politické a vědecké literární noviny, vycházely od 1926 do roku 1992 včetně.

³³ Sovětská fotografie (Советское фото)- časopis o fotografii, vycházel od 1926 do roku 1997 včetně.

Rifhat měl také nemalý přínos pro tureckou fotografii. V roce 2005 se na pozvání organizace TYURKSOI³⁴ (v Ankaře), podílel na práci tvůrčích dílen fotografů turecky mluvících zemí ve městě Mersin (Turecko). V roce 2008 byl pozván jako host do města Mut (Turecko) na konkurz krajinných fotografií regionu. [21]

Obrázek 37: Attila Küntüz, Rifhat Yakupov, 2016

Asi 20 let pracuje kazaňský fotograf jako fotoreportér, který operativně poskytuje nejaktuálnější snímky masovým sdělovacím prostředkům.

Rifhat Yakupov se stal známým fotodokumentaristou nejen v Tatarstánu a na Krymu, ale i v zahraničí. Jeho fotografie vzbudily pozornost na fotografických výstavách v Německu, Finsku, Švédsku, Turecku, Polsku, Ukrajině a Rusku. [20]

V posledních desetiletích působí Rifhat Yakupov jako mistr v exponování fotografií. Nicméně jeho hlavní tvůrčí krédo vyniká v tak svérázné oblasti, jakou je „etnická fotografie“. Zejména práce v tomto žánru se staly jeho „vizitkou“ a měly velký úspěch

³⁴ TYURKSOI – Mezinárodní organizace turskotatarské kultury (Türksoy) – mezinárodní kulturní organizace, která sdružuje země mluvící turkotatarským jazykem.

zvláště v těch evropských zemích, kde je velký zájem o projevy národní identity na fotografiích.

Rifhat se jako kreativní člověk zajímá i o principy jiných druhů umění – malířství, literatury a hudby. Zvláště ho nadchla hudba krymských Tatarů, kde se při soudobých vystoupeních daří zachovávat tradiční melodie. [25]

4.2 Cesta k sobě prostřednictvím fotografie

„Narodil jsem se v tatarské rodině. Ačkoliv jsme doma mluvili rodným jazykem, používal jsem ho jen v omezené míře: mimo domov – v mateřské škole, ve škole, na univerzitě – tam všude mě obklopoval ruský svět. Tím, že jsem byl vychováván v ruském kulturním prostředí, ztrácel jsem svoji národní identitu,“³⁵ říká Rifhat Yakupov.

Ale zachránit sebe se mu podařilo. Prvním impulzem k uvědomění si vlastních kořenů se pro Rifhata Yakupova stala celosvětově proslulá výstava fotografií *The Family of Man* (Lidská rodina), zorganizovaná v roce 1956 jedním z nejvlivnějších umělců v historii fotografie, největším americkým umělcem a fotografem Edwardem Steichenem³⁶.

Na výstavě bylo prezentováno 503 snímků z 68 zemí od 273 fotografů. Tyto fotografie byly vybrány z téměř dvou milionů děl známých či méně známých fotografů. Snímky zobrazovaly nejdůležitější okamžiky v lidském životě, a to jak radostné (narození, dětství, lásku), tak také tragické (smrt, nemoci, válku). Cílem Edwarda Steichena bylo prokázat univerzálnost lidských zkušeností a roli fotografie v jejich dokumentaci. Ve fotografiích na výstavě byl kladen důraz na pospolitost, která spojuje lidi a kultury na celém světě. [22] O této výstavě slyšel Rifhat Yakupov poprvé v roce 1970 v Kazani od kolegů z fotoklubu Volha, jehož byl v té době členem. Tehdy se mu náhodou na knižním trhu podařilo koupit katalog výstavy. „Myslím si, že můj tvůrčí život začal v roce 1970, kdy jsem

³⁵ *Fotografie Rifhata Yakupova* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

³⁶ Edward Steichen (1879 - 1973) – americký fotograf, malíř, kurátor fotografického oddělení Muzea moderního umění v New Yorku.

se seznámil s výstavou *The Family of Man* a tvorbou Henri Cartier-Bressona,³⁷ zdůrazňuje Rifhat. Tato výstava nejen že kazaňského fotografa prostě zasáhla, ale také mu ukázala rozmanitost světa, vyprávěla o lidstvu obecně a jednotlivých národech zvlášť.

Rifhat si všiml, že v katalogu výstavy *The Family of Man* není mezi mnoha krásnými snímky z různých zemí ani jedna fotografie z Tatarstánu. Právě v té chvíli se Rifhat Yakupov poprvé zamyslel nad tím, kým je a co znamená být Tatarem. Cílem není jen odpovědět na tuto otázku sám sobě, ale říci to také ostatním. A tehdy si kazaňský fotograf zformuloval jakési své poslání – informovat o svém národu skrze fotografie. [26]

Obrázek 38: Rifhat Yakupov, Tatarstán, 1971

Právě tehdy Rifhat pochopil, že formování osobnosti je spjato s poznáním vlastních rodových kořenů a že tvůrčí osobnost se může plnohodnotně rozvinout pouze na silném duchovním základě. Proto svoji činnost zaměřil Rifhat Yakupov na hledání zdrojů přínosných pro jeho tvůrčí rozvoj.

³⁷ *Fotografie Rifhata Yakupova* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

V červnu 1971 se Rifhat Yakupov vydal z vlastního podnětu jako součást etnografické expedice Akademie věd Tatarstánu na cestu do vybraných oblastí Tatarstánu: do oblasti Mamadyše a Kukmorska.

Proto se ve svých 27 letech poprvé objevuje mezi svými rodáky a denně s nimi komunikuje v rodném jazyce, sleduje jejich každodenní práci, kulturu a život. A tehdy tato první setkání s regiony, kde se mluví pouze tatarsky, kde se zachoval tradiční způsob života jejich obyvatel, Rifhata Yakupova šokovala. Otevření, přátelství, městskými neřestmi nezasazení lidé v něm vzbuzovali nadšení a dojetí.

„Jaký jsme to báječný národ! A já – já jsem jedním z nich,“³⁸ uvědomil si hrdý Rifhat Yakupov.

Tato expedice nepřestávala kazaňského fotografa těšit a překvapovat neustále novými objevy. Koneckonců, právě díky této cestě se Rifchat poprvé zúčastnil tatarského národního svátku Sabantuj³⁹.

Obrázek 39: Rifhat Yakupov, „Sabantuj“, Tatarstán, 1972

³⁸ Rifhat Yakupov. *Cesta k sobě* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.rt-online.ru/p-rubr-kult-36535/>

³⁹ Sabantuj – každoroční národní svátek na oslavu konce jarních zemědělských prací u Tatarů a Baškirů.

„Z pohledu svého nynějšího věku chápu, že tato úžasná událost (svátek Sabantuj), která vychází z dávných dob, byla předobrazem našeho divadelního, choreografického a vokálního umění,⁴⁰ vypráví Rifhat Yakupov. [23]

Dnes je podle Rifhata tento svátek spíše přeorganizovaný, řídí ho nadměrné množství úředníků. Tehdy se slavil trochu jinak. Po dva týdny si lidé užívali života, během oslav se přesouvali od vsi ke vsi, od vesnice k městu a oprostili se od práce. Vyvrcholení svátku Sabantuj v Kazani probíhalo na čtyřech místech současně. Během oslav svátku Sabantuj se o organizaci programu, sportovní soutěže, získávání darů pro vítěze a mnoho dalších věcí starali dobrovolníci. To znamená, že se svátku zúčastnili všichni lidé. Po návratu z etnografické expedice už Rifchat věděl, čemu se bude věnovat v budoucnu: ukazovat svět Tatarů prostřednictvím fotografií. V následujících letech projížděl Rifhat Yakupov každé léto v průběhu svátku Sabantuj ve svém autě vesnicemi Tatarstánu, hodně fotografoval a plnil svůj archiv novými zajímavými snímky.

Obrázek 40: Rifhat Yakupov, „Molitba”, Tatarstán, 1972

⁴⁰ Rifhat Yakupov. *Cesta k sobě* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.rt-online.ru/p-rubr-kult-36535/>

Rifhatu velmi záleželo na tom, aby se o výsledky své práce mohl podělit se čtenáři novin a časopisů a mohl zprostředkovat divákům své dojmy a pocity. Jeho fotografie na téma venkovských svátků začal pravidelně vydávat časopis pro ženy Azat Chatyn. Redaktorka časopisu Asija Faridovna Chasanova byla inteligentní a chytrá žena, která vyrostla a byla vychovávána v rodině diplomatů, vášnivě milovala svou vlast, ne okázalou, ale skutečnou, a chápala její bolesti a problémy.

V roce 2014 spatřuje světlo světa album fotografií Sabantuj od Rifhata Yakupova, vydané v nakladatelství Mardžani v Moskvě. [27]

Ve snaze najít vlastní tvář ve fotografii pracoval Rifhat Yakupov s velkým nasazením, a tím získal ohromné tvůrčí zkušenosti. Svým fotografickým pracím z venkova věnoval vždy mimořádnou pozornost.

„Opravdu si Tataři dokážou zachovat svoji tvář v podmínkách totální globalizace?“⁴¹ ptali se ho udiveně jeho kolegové fotografové z jiných zemí.

Rifhata inspirovaly také výlety do Gruzie. Podle jeho slov je Tbilisi plné úžasné orientální architektury, s neuvěřitelně pohostinnými lidmi. Všiml si, že místní fotografové – Gruzínci, Arméni, Ázerbájdžánci – všichni bezmezně milují svoji vlast. Hlavními tématy jejich tvorby byly zvyky a tradice různých národů, různorodá a bohatá příroda Kavkazu, portréty místních obyvatel a kulturních pracovníků. Když se z těchto setkání vracel Rifhat Yakupov do Kazaně, začal Tatarstán a své krajany vnímat jinak. [21]

Fotografiemi, které nasnímal během mnoha desetiletí, vytvořil časosběrný portrét tatarského národa. Je zachycen v příbězích každodenního života, v rodinných a rituálních tradicích, v charakteristické duševní antropologii lidí, v obydlích, v krajinném prostředí a ve všem, co je spojeno s kulturně-smyslovými vlastnostmi etnické skupiny.

Rifhat si předsevzal ukázat Tatary takové, jací jsou, bez příkras. V tom se projevuje upřímný postoj fotografa k zobrazovanému, v němž odhaluje jedinečné vlastnosti, jako věci samé o sobě. [25]

⁴¹ *Krymští Tataři – Kronika návratu* [online]. [cit.2016-05-12].

Dostupné z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

V osmdesátých letech se Rifhat Yakupov účastnil a vyhrál mnoho cen na výstavách jak v Rusku, tak i v zahraničí. V letech 1989–1991 hodně cestoval a přednášel o fotografickém umění na fotografických školách ve Stockholmu a Göteborgu (Švédsko), v Tampere a Lahti (Finsko).

Po zahájení výstavy sovětských fotografů ve Skandinávii v roce 1989, kde Rifhat Yakupov vystavoval obrázky „ze života Tatarů“, ho začali zvat k samostatným výstavám ve Švédsku, Finsku, Polsku, Německu, Rakousku, Turecku, a do některých zemí dvakrát i třikrát. Rozhodně lze říci, že fotografie Tatarů získaly uznání po celé Evropě. [21]

Obrázek 41: Rifhat Yakupov, Tatarstán, 1972

4.3 Fotografický projekt „Krymští Tataři – Kronika návratu“

Zvláštní místo v tvorbě Rifhata Yakupova zaujímá krymskotatarská tematika. Myšlenka zobrazit dříve nebo později všechny Tatary bez výjimky ho přivedla na Krym. Cesta na poloostrov nebyla jen čistě profesionální, ale stala se i velkou životní „expedicí“, prodloužila se na desetiletí a projevila se i v jeho osobním životě.

Rifhat vyprávěl, jak se mu ještě před cestou zdál prorocký sen: vzlétá podobně jako pták z vysoké skály a se široce rozevřenýma rukama se vznáší nad mořem ozářeným slunečními paprsky. Později pak, už v reálném životě, viděl v jedné z krymských vesnic podobnou a možná tutéž horu. Tam se také seznámil se svojí budoucí ženou Elmirou Bajram-Ali. [27]

Rifhat Yakupov začal jako jeden z prvních v roce 1990 fotografovat protesty (historicky pikety) krymských Tatarů na Krymu, stal se jediným fotografem, kterému se podařilo se co nejvíce přiblížit k danému tématu: vytvořit unikátní fotografie návratu lidí do historické vlasti.

V roce 1989 byl představen fotografický projekt Život Tatarů na samostatné výstavě Rifhata Yakupova ve Stockholmském etnografickém muzeu. Tataři, kteří žili v hlavním městě Švédska, se na vernisáži ptali autora, proč fotografuje pouze kazaňské Tatary, když existují i Tataři krymští, astrachaňští a sibiřští? Říkali také, že tatarský svět je mnohem širší. Tato myšlenka ihned zaujala Rifhata a rozhodujícím způsobem ho přiměla k návštěvě poloostrova v Černém moři.

V květnu roku 1990 uviděl Rifhat poprvé krásy Krymu. O krymských Tatarech neznal prakticky nic. Sovětská propaganda informace o tomto národu filtrovala. Ale přesto se občas nějaká informace objevila ve vysíláních rádia Azaltyk⁴², které v té době Rifhat, tak jako mnoho dalších sovětských občanů, často poslouchal doma v Kazani.

V 90. letech minulého století, po rozpadu SSSR, se Krym rychle zaplnil krymskými Tatary, kteří se vraceli do vlasti. Spravedlnost bylo rozhodně třeba zakončit triumfem, a proto se krymští Tataři museli vrátit do historické vlasti. Ale jejich cesta byla těžká a trnitá.

⁴² Azaltyk (Азалтык) – Sovětská rádio-stanice, která vysílala v Tatarstánu.

Krymské Tatary na poloostrově nikdo neočekával. V mnohých městech na Krymu si postavili stany, kde se pořádaly akce s výzvami na přiznání práva krymským Tatarům žít na Krymu. V Simferopolu před budovou vlády se neustále pořádala shromáždění. Vláda na Krymu odmítala přidělit Tatarům pozemky s odvoláním na to, že poloostrov je přeplněn. A komu se přesto podařilo získat bydlení, ten nedostal povolení k trvalému pobytu. Z vlastních výpovědí krymských Tatarů vyplývá, že justiční orgány proti nim často vedly kárná opatření. Ale oni měli překvapivou výdrž. V místech, kde utrpěli porážku a byli násilně rozeznáni, zorganizovali hned další den nový mítink. [21]

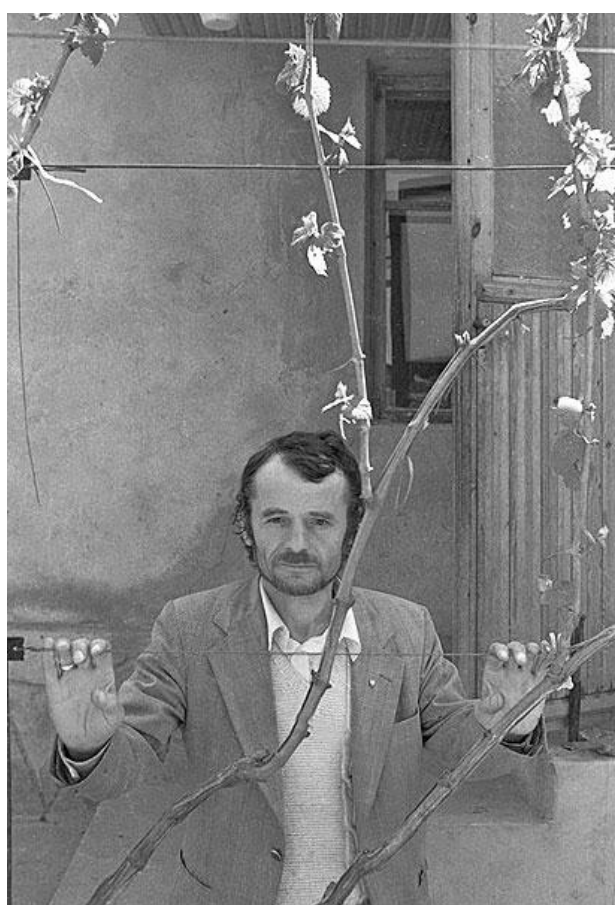
Obrázek 42: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1990

Hned první den po svém příjezdu na Krym 9. května 1990 se Rifhat Yakupov dostal do Bachčisaraje. Ve městě na hlavním náměstí bylo okolo Leninova památníku stanové městečko. Lidé tam seděli s hesly: „Dejte nám právo žít v naší vlasti!“ Překvapila ho tehdy vysoká míra organizovanosti a jednoty. Protože se do hnutí často dostávali agenti speciálních orgánů, ihned si ostražití organizátoři i účastníci akce všimli Rifhata, jak se je snaží fotografovat a hned jej samotní krymští Tataři zajali a přivedli k hlavnímu organizátorovi. Kazaňský fotograf jim vyprávěl o tom, proč se objevil na Krymu, a šéf organizace ho představil Mustafu Džamiljevu⁴³.

⁴³ Mustafa Abduldžemil Džemiljev (narozený 13. listopadu 1943, Bozkoj, Krymská SSR) – Sovětský disident a aktivista za lidská práva, ukrajinský politik, jeden z vůdců národního krymskotatarského hnutí, předseda Medžlisu krymskotatarského lidu v letech 1991-2013.

Po seznámení s Mustafou Džamiljevem a Ilmi Umerovem⁴⁴ dostal kazaňský fotograf k fotografování svolení. Pochopili jeho záměr a přijali ho mezi sebe, vytvořili mu tzv. „zelenou ulici“ a přidělili mu průvodce a dopravní prostředek. Tři dny jezdil Rifhat Yakupov po Krymu a fotografoval v Bachčisaraji, Bělogorsku a Sudaku. Jednou museli Rifhata dokonce chránit bodyguardi. Bylo to v době, kdy se očekával útok milice. Osobní strážci museli zachránit film s exponovaným materiálem a ochránit i jeho samotného. [26]

Během tohoto prvního pobytu fotografoval Rifhat Yakupov demonstrace a shromáždění krymských Tatarů. Po nějaké době se opět vrátil do Kazaně.

Obrázek 43: Rifhat Yakupov, Mustafa Džamiljev, Krym, 1990

⁴⁴ Ilmi Umerov (narozený 3. srpna 1957, Achunbabajev, Uzbecká SSR) – ukrajinský státník, místopředseda Medžlisu krymskotatarského lidu od roku 2015, místopředseda Nejvyšší rady Krymu v letech 2002–2005, vedoucí Bachčisarajské okresní správy v letech 2005–2014.

Obrázek 44: Rifhat Yakupov, hlavní náměstí, Simferopol, Krym, 1990

Obrázek 45: Rifhat Yakupov, Krym, 1990

Obrázek 46: Rifhat Yakupov, hlavní náměstí, Simferopol, Krym, 1990

Půl roku po jeho návratu z Krymu se v říjnu roku 1990 objevila v ústřední ruské televizi reportáž o „agresivních krymských Tatarech“ ve vesnici Koreiz u Jalty. V té době byl Rifchat Jakupov u sebe doma v Kazani, ale hned po jejím odvysílání, již druhý den, odletěl na Krym, aby se dozvěděl, co se stalo. Podle místních obyvatel došlo k této události následovně. Nedaleko vesnice Koreiz bylo shromáždění Tatarů, kteří požadovali pozemky pro výstavbu domů. Místní vláda slíbila, že nebude mít nic proti získání těchto pozemků za podmínky, že účastníci shromáždění zdarma sklídí úrodu tabáku z nedalekého pole. Úroda byla sklizena a odevzdána, ale svůj slib místní vláda nesplnila a začala likvidovat shromáždění.

Další vývoj událostí byl tragický. Když se ukázalo, že místní obyvatelé si nepřejí žít spolu s krymskými Tatary, vytvořila se skupina 200 dobrovolníků a rozhodla se vyhnat neústupné Tatary. V důsledku toho zaútočilo komando velmi agresivně na shromáždění asi 50 lidí. Ale všem Tatarům se podařilo odrazit dav různými nástroji a klacky. Mnoho lidí přitom utrpělo vážná zranění a bylo zmrzačeno. Nespravedlnost spočívala také v tom, že televize pořizovala záběry konfliktu ze strany útočníků, což vyvolávalo dojem, že bránící se Tataři berou půdu „mírumilovným obyvatelům Krymu“.

Obrázek 47: Rifhat Yakupov, vesnice Koreiz, Krym, 1990

Když přijel Rifhat Yakupov do tábora, panovala v něm přísná disciplína, ale kazaňského fotografa poznali a přijali mezi sebe. Byla vybudována ochrana, území obeháno ostnatým drátem, lidé si připravovali prostředky na vlastní obranu. Podle místních obyvatel, kteří sympatizovali s Tatary, se připravovala velká operace bojových milic s cílem zničit tábor. Společně s Rifchatem přijelo na toto místo několik moskevských a západních novinářů s televizními kamerami. Přítomen byl také dokonce zpravodaj legendárního časopisu Ohníček⁴⁵. Proběhly tři dny napjatého očekávání. Ale naštěstí se vše obešlo bez konfliktu, nepřijely ani příslušné justiční orgány a nedošlo k žádné mimořádné tragické události. Někdo z davu tvrdil, že se místní orgány prostě obávaly tak obrovského násilí. Brzy potom vydalo zastupitelstvo města Jalta nařízení o přidělení příslušných pozemků do vlastnictví krymských Tatarů. Úspěch ve vesnici Koreiz sice nebyl velký, ale byl důležitým krokem pro další stvrzení pobytu v rodné vlasti. [19] Očekávalo se, že otázka pozemků bude vyřešena na celém Krymu, a proto se začaly objevovat osady s provizorními stavbami, takzvaná „svévolná obsazení“, což byl způsob nezákonného svévolného zabrání již přerozdělených pozemků na Krymu, převážně zástupci krymskotatarského národa. [28]

Obrázek 48: Rifhat Yakupov, vesnice Koreiz, Krym, 1990

⁴⁵ Ohníček (Огонек) – Sovětský týdeník ilustrovaný časopis, který se vydával v letech 1899 – 1994.

V srpnu roku 1991 přijel Rifhat Yakupov na černou stavbu u vesnice Moloděžnoje blízko města Simferopol po posledním pogromu. Krymští Tataři, kteří se zde chtěli usadit, začali stavět džami (mešitu). Ale policie již v počátku za pomoci buldozerů rychle srovnala stěny budoucího chrámu se zemí.

Obrázek 49: Rifhat Yakupov, vesnice Moloděžnoje, Krym, 1990

Obrázek 50: Rifhat Yakupov, „Mešita“, vesnice Moloděžnoje, Krym, 1990

Nehledě na nepředstavitelné potíže se národnímu hnutí přesto podařilo dosáhnout nemožného. V mnohých oblastech Krymu byla místní správa nucena ustoupit tlaku repatriantů. Začaly se objevovat „ostrůvky“ legálních osad. Většina navrátilců ještě neměla bydlení, museli ale oznámit oficiálním orgánům, že krymští Tataři mají svůj výkonný výbor samosprávy – Medžlis⁴⁶ (neformální parlament krymských Tatarů), který bude bojovat za absolutní obnovu všech práv svého lidu. Tak si pomalu a s obrovskými těžkostmi celý národ budoval nový život u sebe doma, v rodné vlasti... [21]

Obrázek 51: Rifhat Yakupov, Krym, 1990

Fotografie Rifhata Yakupova zachycují události posledních dvaceti let. Podařilo se mu vyjádřit tragickou situaci, kterou lidé, jež se vrátili do své vlasti, těžko zvládali. Jsou to nepochybně epochální dokumenty a historicky cenné fotografie.

Sám Rifhat Yakupov, jako kazaňský fotograf, si prožil a pocítil na sobě všechny tyto problémy, když mu řekli, že on jako Tatar nemá na Krymu právo vůbec na nic. Prakticky všechno to, co Rifhat Yakupov viděl v té době na Krymu, zachytil také na svých fotografiích určených veřejnosti.

Při fotografování na Krymu používal Rifhat dva fotografické aparáty: Nikon FM a Nikon FE2. [28]

⁴⁶ Medžlis – organizace, výkonný orgán krymskotatarského lidu, který usiloval o zplnomocnění zástupce krymských Tatarů. Vznikla v roce 1991.

Dokumentární kronika současné historie krymských Tatarů, vytvořená na poloostrově, zachycuje radostné i dramatické momenty ze života utlačovaného, ale nikoliv zlomeného národa.

Podle slov samotného Rifhata Yakupova patří všechny fotografie krymské série k jeho oblíbeným. Čím více fotografoval, tím více se zamilovával do zdejšího odvážného a těžce zkoušeného národa. Poznal také, že v běžném životě jsou tito lidé velmi pohostinní, v práci jsou pravými mistry – mají zlaté ruce, v politice jsou vynalézaví a velmi dobře organizovaní. Každá fotografie z té doby prošla jeho duší i srdcem.

„Ted’ už ani nevím, kdo jsem – zda kazaňský, nebo krymský občan, ale Tatar jsem určitě,“⁴⁷ vypráví o sobě Rifhat Yakupov. [21]

Obrázek 52: Rifhat Yakupov, Krym, 1990

⁴⁷ *Krymští Tataři – Kronika návratu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 53: Rifhat Yakupov, „Návrat“, vesnice Kok-koz, Krym, 1990

Obrázek 54: Rifhat Yakupov, „Místní kadeřník“, vesnice Kutlach, Krym, 1993

Obrázek 55: Rifhat Yakupov, „A tady budeme bydlet“, Bachčisaraj, Krym, 1991

Obrázek 56: Rifhat Yakupov, Na návštěvě u krymských Tatarů, Krym, 1990

Obrázek 57: Rifhat Yakupov, Krym, 1990

Obrázek 58: Rifhat Yakupov, tradiční výroba cihel, vesnice Kudrino, Krym, 1991

4.4 Život Rifhata Yakupova na Krymu

V průběhu dvou let (1990 - 1992) přijel Rifhat Yakupov asi osmkrát na Krym kvůli fotografování. Pokaždé se setkával, ať už náhodou či mu to bylo souzeno, se svou budoucí ženou v Sudaku. Seznámili se na druhém zasedání shromáždění Kurultaje krymských Tatarů v červnu roku 1991.

Elmira Bajram-Ali byla aktivistkou národního hnutí. Ukazovala a radila Rifhatovi, co je možné a bylo by zajímavé fotografovat. Kromě toho se Elmira zajímala o kulturu krymských Tatarů a organizovala hudební festival Hedvábná cesta. Po určité době se Rifhat Yakupov a Elmira rozhodli, že uzavřou sňatek, a již v prosinci roku 1991 se ve vesnici Taraktaš v okrese Sudak konala jejich svatba.

Obrázek 59: Rifhat Yakupov, Elmira Bajram-Ali, Krym, 2005

Kazaňský Tatar přijel na Krym a prožil zde 7 let. Doba byla tehdy těžká pro všechny obyvatele poloostrova, nebyly zde pracovní příležitosti. Rifhat Yakupov nejprve hledal odbornou práci. Když byl v místních novinách na pohovoru, otevřel redaktor jeho pas a řekl: „Tatar? Promiň, drahý chlapče, i když vystavuješ v Evropě, u nás platí příkaz: Tatary nezaměstnávat“⁴⁸. A tak v té době neměli lékaři, inženýři a učitelé žádnou práci – nikde je nezaměstnali kvůli jejich státní příslušnosti. [26]

⁴⁸ *Fotografie Rifhata Yakupova* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

V devadesátých letech byl život na Krymu v důsledku nestabilní situace v zemi a ekonomické krize velmi těžký, a to ne jen pro krymské Tatary, ale také pro všechny další obyvatele poloostrova: lidé nedostávali několik měsíců výplatu, prakticky každý den byla vypínána elektřina, byl nedostatek paliva pro domácnosti a na ulicích se zvyšovala kriminalita. [28]

Podle vzpomínek mé maminky Iriny Konontsevové: „Přežívali jsme! Měla jsem k obědu kousek chleba a čaj z listů černého rybízu. Nedostávali jsme několik měsíců mzdu. Kdyby nebylo penze mé babičky... Kolik věcí jsme museli tehdy prodat z našeho domu, aby byly peníze na jídlo...“⁴⁹

Dle slov Rifhata Yakupova jsou krymští Tataři překvapivě hodně životaschopní lidé. I když tehdy mnozí z nich nikdy neviděli krávu nebo ovci, začali chovat dobytek a zabývali se hospodařením. Například ve vesnici, kde žil Rifhat Yakupov se svou ženou, byla dvě stáda. Protože jsou krymští Tataři velmi pracovití a šikovní lidé, postupem času všechno zvládli, Rusové i Ukrajinci si na ně zvykli a oni se začlenili i do odborných pracovních pozic. Problémy s prací zmizely.

Rifhat Yakupov s Elmirou Bajram-Ali našli způsob obživy. Vytvořili projekt „Navštivte krymské Tatary“ v rámci kterého ve svém domě přijímali turisty. Ještě předtím uzavřeli s několika turistickými kanceláři smlouvu o spolupráci. Potom k nim jezdili zájemci o poznávací zájezdy. Tento druh práce jim přinášel peníze, ale zase ne tolik, aby se tím mohli živit nastálo. Je však nutno poznamenat, že jejich příklad byl nakažlivý a v mnohých oblastech na Krymu se tyto zájezdy pořádají dodnes a tato oblast vzkvétá.

Jednou po výstavě Rifhata Yakupova, která byla věnována krymským Tatarům v Rakousku, neměl Rifhat asi tři měsíce žádnou odbornou práci – naprostá bída! V tom mu jeden z jeho žáků, který přijel na dovolenou na Krym, nabídl místo v Jekatěrinburgu ve velkém nakladatelství. Rifhat nemusel dlouho přemýšlet a od října 1997 do dubna 1999 pracoval ve firmě ABAK-Press. Za vydělané peníze v té době mohl zaplatit dluhy a téměř postavit dům na Krymu.

⁴⁹ Osobní rozhovor s Irinou Konontsevovou, Sevastopol, 14.01.2016

V téže době v dubnu roku 1999 mu zatelefonoval z Kazaně Šamil Zakirov, což byl tehdejší ředitel Kamalovského divadla. Přesvědčil Rifhata Yakupova, aby se vrátil do Kazaně na stejnou funkci, divadelního fotografa, jakou měl před odjezdem na Krym, a zaručil se mu, že získá vlastní byt, což mělo vliv na jeho rozhodnutí. Ve skutečnosti mohl Rifhat byt privatizovat až za čtyři roky. Jeho žena Elmira v témže divadle začala pracovat jako simultánní tlumočnice z tatarského jazyka do angličtiny. Ale po nějaké době Elmira Bajram-Ali se vrátila na Krym.

Nyní žijí dcera a manželka Rifhata na Krymu. Jeho dcera Zarife Yakupova vyučuje angličtinu na gymnáziu pro nadané děti v Bachčisaraji. Jeho žena je v domácnosti ve vsi Kutlach Sudaského regionu. Rifhat Yakupov k nim vždy v létě přijede na tři měsíce, od července do října. V zimě, v období chladného počasí, přijede zase jeho žena na 3 měsíce do Kazaně. [26]

4.5 Vnímání Krymu v dnešní době

Rifhat Yakupov nehledě na všechny politické a další změny si dodnes váží Krymu.

V současné době není na ostrově jednoduchá situace, je to doba změn, ale život krymských Tatarů v jejich historické vlasti pokračuje.

Duchovní správa muslimů v Krymské republice uvádí, že pokračuje výstavba chrámové mešity v hlavní městské oblasti, ve městě Simferopol. [29] Ministerstvo pro lázeňství a turistiku Krymu projednalo seznam náboženských a světských svátků, které by mohli navštívit případní turisté. Projednávání se zúčastnili zástupci národně kulturních a náboženských společností na poloostrově. Muslimy zastupoval podle sdělení asociace Muslimové Ruska zástupce muftího na Krymu Ajdar Ismajlov. Bylo rozhodnuto začlenit do poznávacího zájezdu na Krym objekty, které jsou spojené s historií krymských Tatarů, a také národní svátky, jako jsou např. Oaza-bajram, Kurban-bajram, Chydyrlez. [30]

Rifhat Yakupov říká: „Miluji tento lid a tuto zemi a věřím, že až půjdu do ‘starého železa’, strávím zbytek života právě tady.“⁵⁰ [21]

⁵⁰ *Krymští Tataři – Kronika návratu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

4.6 Autorské publikace a výstavy

Rifhat Yakupov je členem Svazu žurnalistů Tatarstánu, členem Svazu fotografických umělců Ruska a členem Svazu divadelních umělců Ruska.

Fotografická alba

1978 Sabantuj, Taknigoizdat, Kazaň

1996 Tatarské umění Krymu, vydavatelství Berlínské univerzity

1996 Divadlo G. Kamala, vydavatelství divadla G. Kamala, Kazaň

2000 Koníku, ty můj okřídlený, vydavatelství Ruchijat, Kazaň

2000 Aznakaj tamčylary, vydavatelství Ruchijat, Kazaň

2001 Umělec Achsan Fatchutdinov, vydavatelství Ruchijat, Kazaň

2002 Kámen mudrců, Kamské vydavatelství, Naběrežnyje Čelny

2003 Fotografická výprava knihy básní básnířky Marie Lundquistové, vydavatelství Bonniers, Stockholm, Švédsko

2005 Etnografický atlas Tatarů v Povolží, vydavatelství Design a kartografie, Moskva, Rusko

2005 Kazaň tisíciletá, vydavatelství časopisu Tatarstán

2005 Divadlo G. Kamala, vydavatelství divadla G. Kamala, Kazaň, Rusko

2009 Tatarstán – náš společný dům

2014 Fotografické album Sabantuj, vydavatelství Fond Mardžani, Moskva, Rusko

Samostatné výstavy

1990 Melodie Kuraja, Tampere, Finsko

1991 Ze života Tatarů, etnografické muzeum, Stockholm, Švédsko

1991 Dobrý den, Tbilisi!, galerie Mirra, Stockholm, Švédsko

1994 Těžký návrat, Lublin, Polsko

- 1995 Krym. Ztráty a nálezy, Berlín, Německo
- 1997 Návrat, Pörtschach am Wörthersee, Rakousko
- 1998 Etudy o Krymu, Stambul, Turecko
- 2005 1000 let Kazaně, Helsinky, Finsko
- 2011 Tatarlar, galerie současného umění, Kazaň, Rusko
- 2013 Tataři, umělecká galerie národního muzea, Ufa, Rusko
- 2013 Kronika návratu, národní umělecká galerie Chazine, Kazaň, Rusko
- 2014 Kronika návratu, muzeum východních národů, Moskva, Rusko
- 2014 Rifhat Yakupov – fotograf Hedvábné cesty, na pozvání časopisu Al Arabí u příležitosti mezinárodní konference o historii Hedvábné cesty, Kuvajt
- 2015 Tataři, Astrachaň, Rusko

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem představil život krymskotatarského národa prostřednictvím fotografického pohledu Rifhata Yakupova. Pro pochopení dramatickosti námětů fotografií, věnovaných krymským Tatarům, jsem zpracoval přehled o vzniku tohoto národa, uvedl hlavní milníky jeho historie a představil jeho kulturu se svými tradicemi.

Krymští Tataři jsou pravděpodobně přímými předky národů, které byly v dávných dobách svázány s Krymem. Představují určitý etnický mix, jehož formování se zúčastnily starověké kmeny: Taurové, Skytové a Sarmaté, Řekové a Římané, Čerekesové, Turci a Pečenegové. Proces formování etnika trval několik století. Vymezené území, islám a jeden jazyk, to byly prvky, které spojily tento národ v jeden celek. Krymští Tataři mají jedinečnou a osobitou kulturu. V současné době se tvoří moderní historie tohoto národa, která je úzce spjata s citlivým zachováním kulturních tradic.

Tato diplomová práce ukazuje, jak umělec-fotograf může zachytit a ukázat veřejnosti část historie celého národa. Rifhat Yakupov vytváří fotografickou kroniku novodobé historie krymských Tatarů. Hluboce prožíval osud tohoto národa a sílu jeho nezlomného ducha. To vše je vyjádřeno v jeho fotografiích vnímaných jako dokumentární a umělecké svědectví o návratu krymských Tatarů do jejich historické vlasti.

Na Krymu Rifhat Yakupov vytvořil a nadále vytváří fotografický projekt o krymských Tatarech, který ukazuje život národa, fascinující historii a unikátní kulturou. Jeho přísně objektivní přístup v zachycování svědectví doby a událostí se stal nezbytným základem kvality jeho práce v žánru dokumentárních etnických fotografií.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANDREEV, A. R. *Istoriia Kryma: kratkoe opisanie proshlogo Krymskogo poluostrova*. Moskva: Izd-vo Mezhregional'nyi tsentr otraslevoi informatiki Gosatomnadzora Rossii, 1997. ISBN 5894770017.
- [2] KOZLOV, S. Ja. a L. V. ČIŽOVA (eds.). *Tjurkskije narody Kryma: karaimy, krymskije tatary, krymčaki*. Moskva: Nauka, 2003. Narody i kul'tury. ISBN 5-02-008853-6.
- [3] ERMAKOVA, E. *Khaitarma: iskusstvo krymskikh tatar*. Moskva: Gosudarstvennyi muzei Vostoka, 2014. ISBN 9785903715923.
- [4] TRAČUN, Alexander. *DFOTO: časopis pro fotografii a vizuální kulturu: Fotografické hnutí amateru na Ukrajině od roku 1887 do roku 1917*. Kyjev: ITC, roč. 2008, č. 7-8 (51), 78-81 s.
- [5] ŠAMIL' MAGOMEDOVIČ MUNČAEV a VIKTOR MICHAJLOVIČ USTINOV. *Istoriya Rossii: Učebnik dlja vuzov*. 3-e izdanie, izmenennoe i dopolnennoe. Moskva: Izdatel'stvo Norma, 2004. ISBN 5891235730.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [6] *Dějiny Krymu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.crimea.ru/article_info_small69.htm
- [7] *Krym* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.crimea-kvn.ru/history>
- [8] *Krymští Tataři* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/51184>
- [9] *Dejiny Krymu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.zooeco.com/0-kr/0-kr00.html>
- [10] *Deportace krymských Tatarů* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.bbc.com/russian/society/2015/05/150518_crimean_tatars_deportation

- [11] *Krymští Tataři* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.zooeco.com/0-kr/0-kr5.html>
- [12] *Krym. Tradiční oděv* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://krimea.info/narody-kryma/tradicionnaya-odezhda-krymskix-tatar.html>
- [13] *Dějiny Krymu. Etnické skupiny. Migrace* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.ccssu.crimea.ua/crimea/etno/ethnos/crim_tat/index.htm#m2
- [14] *Tradiční jídlo krymských Tatarů* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.aif.ru/food/world/42709>
- [15] *Krym. Krymskotatarské svátky* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.cidct.org.ua/category/prazdniki/>
- [16] *Svatba. Krymskotatarská svatba* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.zelenaya-svadba.com/svadebnye-tradiczii/svadebnye-tradiczii-raznyx-stran/krymsko-tatarskaya-svadba>
- [17] *Krymskotatarský pohřeb* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.euritual.ru/info/pohoronnye-tradicii-u-tatar>
- [18] *Umění krymských Tatarů* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.liveinternet.ru/users/4768613/post332507163/>
- [19] *Umění krymských Tatarů. Hudba a tanec* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://cidct.org.ua/zhanryi-krymskotatarskoy-narodnoy-muzyiki/>
- [20] Jevgenij Chalděj. *Valečna fotografie* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.liveinternet.ru/users/lviza_neo/post126286078/
- [21] *Krymští Tataři – kronika návratu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view
- [22] *Rifhat Yakupov* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.tatworld.ru/article.shtml?article=474>
- [23] *Rifhat Yakupov. Cesta k sobě* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.rt-online.ru/p-rubr-kult-36535/>
- [24] *Rifhat Yakupov. Etapy jeho života* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

[25] *Tatarlar* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.repace.ru/node/2516>

[26] *Fotografie Rifhata Yakupova* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

[27] *Rifhat Yakupov. Krymští Tataři* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.avdet.org/node/9646>

[28] *Federální portál. Rusko* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.protown.ru/information/hide/hide_1267.html

[29] *Islam na Krymu* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://islamreview.ru/community/stroitelstvo-glavnoj-meceti-kryma-vedut-rossijskie-kompanii-a-ne-tureckie/>

[30] *Krymští Tataři. Svátky* [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://islamreview.ru/news/oraza-bajram-i-kurban-bajram-vklucet-v-plan-sobyijnogo-turizma-v-krymu/>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Mapa Krymu a sousedících států, 2016. Dostupné z:
<https://www.google.cz/maps/place/Crimea/@45.2858445,32.3185757,7z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x40ea51e9edc7fa91:0xf6b10a07a2689492!8m2!3d44.952117!4d34.102417?hl=cs>

Obrázek 2: Mapa Krymu, 2014. Dostupné z: <https://yandex.ru/images/crimea>

Obrázek 3: Rifhat Yakupov, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 4: Rifhat Yakupov, „Namaz“, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 5: Rifhat Yakupov, „První namaz“, vesnice Taraktaš, Krym, 1993. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 6: Rifhat Yakupov, Krym, 1991. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 7: Rifhat Yakupov, vesnice Kapsichor, Krym, 1997. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 8: Rifhat Yakupov, „Dům krymských Tatarů“, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 9: Vlajka krymských Tatarů. Dostupné z:
<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/51184>

Obrázek 10: Tarak-tamga. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/51184>

Obrázek 11: Rifhat Yakupov, Nadir Bekirov, Simferopol, Krym, 1991. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 12: Rifhat Yakupov, „Kurultaj“, Simferopol, Krym, 1991. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 13: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1992. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 14: Rifhat Yakupov, „Den památky obětí deportace“, Simferopol, Krym, 1991. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 15: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1992. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 16: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1991. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 17: Rifhat Yakupov, „Horský dům Tatarů“, Jalta, Krym, 1992. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 18: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1993. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 19: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1992. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 20: Rifhat Yakupov, „Krymský Tatar“, Sudak, Krym, 1993. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 21: Rifhat Yakupov, Krym, 1992. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 22: Rifhat Yakupov, Sudak, Krym, 1993. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 23: Rifhat Yakupov, Krym, 1992. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 24: Rifhat Yakupov, „Menza“, Krym, 1993. Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 25: Rifhat Yakupov, „Navrez“, Krym, 1992. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 26: Rifhat Yakupov, „Chydyrlez“, Krym, 1991. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 27: Rifhat Yakupov, „Mladý vítěz“, vesnice Strogonovka, Krym, 1991. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 28: Rifhat Yakupov, vesnice Taraktaš, Krym, 1993. Dostupné z:
<http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

Obrázek 29: Rifhat Yakupov, „Děti Karasubazara“, Krym, 1992. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 30: Rifhat Yakupov, „Krymskotatarská svatba“, Krym, 1992. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 31: Rifhat Yakupov, vesnice Kutlach, Krym, 1993. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 32: Rifhat Yakupov, mohřeb krymských Tatarů, vesnice Kutlach, Krym, 1993.
Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 33: Rifhat Yakupov, hřbitov v Bachčisaraji, Krym, 1992. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 34: Rifhat Yakupov, malíř Ramiz Netkovin, Eupatoria, Krym, 1994. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 35: Rifhat Yakupov, malíř Ramazan Useinov, Simferopol, Krym, 2001. Dostupné
z: http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 36: Rifhat Yakupov – autoportret, 2005. Dostupné z: <http://www.business-gazeta.ru/article/99487/>

Obrázek 37: Attila Küntüz, Rifhat Yakupov, 2016. Dostupné z:
http://www.facebook/rifhat_yakupov

Obrázek 38: Rifhat Yakupov, Tatarstán, 1971. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 39: Rifhat Yakupov, „Sabantuj“, Tatarstán, 1972. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 40: Rifhat Yakupov, „Molitba“ Tatarstan, 1972. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 41: Rifhat Yakupov, Tatarstan, 1972. Dostupné z:
<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 42: Rifhat Yakupov, Bachčisaraj, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 43: Rifhat Yakupov, Mustafa Džamiljev, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 44: Rifhat Yakupov, hlavní náměstí, Simferopol, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 45: Rifhat Yakupov, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 46: Rifhat Yakupov, hlavní náměstí, Simferopol, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 47: Rifhat Yakupov, vesnice Koreiz, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 48: Rifhat Yakupov, vesnice Koreiz, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 49: Rifhat Yakupov, vesnice Moloděžnoje, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 50: Rifhat Yakupov, „Mešita“, vesnice Moloděžnoje, Krym, 1990. Dostupné z:
http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

Obrázek 51: Rifhat Yakupov, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 52: Rifhat Yakupov, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 53: Rifhat Yakupov, „Návrat“, Krym, 1990. Dostupné z:
http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 54: Rifhat Yakupov, „Místní kadeřník“, vesnice Kutlach, Krym, 1993. Dostupné z: <http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 55: Rifhat Yakupov, „A tady budeme bydlet“, Bachčisaraj, Krym, 1991.

Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 56: Rifhat Yakupov, Na návštěvě u krymských Tatarů, Krym, 1990. Dostupné z:

<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 57: Rifhat Yakupov, Krym, 1990. Dostupné z:

<http://www.ru.krym.mobi/a/27208393>

Obrázek 58: Rifhat Yakupov, tradiční výroba cihel, vesnice Kudrino, Krym, 1991.

Dostupné z:

http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=513&Itemid=404

Obrázek 59: Rifhat Yakupov, Elmira Bajram-Ali, Krym, 2005. Dostupné z:

http://www.kirimtatar.com/index.php?id=496&option=com_content&task=view

